

STJEPAN RADIĆ I PODRAVINA U VRIJEME OBLASNIH SAMOUPRAVA OD 1927. DO 1928.

STJEPAN RADIĆ AND PODRAVINA IN TIMES OF REGIONAL SELF-GOVERNMENTS IN THE PERIOD 1927-1928

Dr. sc. Mira Kolar-Dimitrijević
Sveučilišna profesorica u mirovini
Draškovićeva 23, Zagreb
mira.kolar@zg.htnet.hr

Primljeno / Recieved: 29. 3. 2005.
Prihvaćeno / Accepted: 30. 5. 2005.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
UDK/UDC 32-05 Radić, S.
353(497.5-3 Podravina)"1927/1928"
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

SAŽETAK

Hrvatska seljačka stranka ima svoje korijene u ideologiji braće Radić. Međutim, mislim da seljački pokret ne bi preživio diktaturu od 1929. do 1931. da nije bilo aktivnosti Stjepana Radića u Oblasnom odboru Zagrebačke oblasne skupštine 1927./28. godine i Ljubomira Maštrovića u Oblasnom odboru Osječke oblasne skupštine. Njih su dvojica svojim vrlo bogatim, pametnim i sadržajnim radom pokazala da se i u nepovoljnim uvjetima može slogom i zalaganjem mnogo toga učiniti za narodno dobro - ne podrazumijevajući pod tim politiku i strančarenje, nego brigu za rješavanje konkretnih problema na polju gospodarstva, zdravstva, prosvjete itd. Stjepan Radić je počeo, a Maštrović je nastavio povezivati rad Zagrebačke i Osječke oblasne skupštine, a obojica su vodila brigu o cijelom području gdje žive Hrvati. Dakako, u ovom radu govori se samo o Podravini koja je 1922. godine kao buntovno područje podijeljena u dvije oblasti, i to u Zagrebačku i Osječku, no u obje je imala periferan položaj. Ipak, samoupravno djelovanje oblasnih odbora u obje oblasti pokazalo je da se o Podravini, računajući ovdje križevački, ludbreški, koprivnički i đurđevački kotar, vodilo dosta računa.

Ključne riječi: Podravina, Zagrebačka oblasna samouprava, Osječka oblasna samouprava, Stjepan Radić, Ljubomir Maštrović

Key words: Podravina, Stjepan Radić, Ljubomir Maštrović, Zagreb regional self-government, Osijek regional self-government

Prije deset godina objavila sam knjigu "Radićev sabor" u kojoj sam ukazala da je Stjepan Radić praktički djelovao 1927. i 1928., u vrijeme kada je bio predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine. Dosad su objavljeni samo zapisnici Zagrebačke oblasne skupštine.¹ Nisu objavljeni zapisnici Oblasnog odbora koji u detalje prikazuju koje je sve odluke donosio odbor koji je bio duša i srce oblasne samouprave i koji je pripremao prijedloge za odluke koje je donosila skupština, ali i izvršavao odluke tog tijela. Od arhivske dokumentacije Osječkog odbora, odnosno zapisnika Osječke oblasne skupštine objavljeno je još manje, iako se rad tih ustanova odvijao mirnije i dulje nego što je to slučaj kod Zagreba, jer vjerojatno beogradska vlada nije smatrala da im prijeti opasnost od perifernog Osijeka koji se ionako teško oporavljao u poslijeratnom razdoblju pogođen raznim mjerama države kao pogranično područje. Ovaj prilog sadrži pokušaj ostvarivanja namjera jedne i druge samouprave za rad u Podravini. Dosta od toga je i realizirano, ali dakako uz velike napore članova Hrvatske seljačke stranke, koji su pronalazili razne mogućnosti da se ono što je Radić zamislio te o čemu je govorio punih četvrt stoljeća i ostvari.²

Nova jugoslavenska država je Vidovdanskim ustavom 1921. podijeljena na 33 oblasti, a onda je 26. travnja 1922. donesen i Zakon o oblasnoj i sreskoj (kotarskoj) samoupravi i Uredba o podjeli zemlje na oblasti.³ One su se zbog žestokog otpora naroda počele osnivati tek 1924., da bi tek 1927. bile osnovane samoupravne oblasne skupštine. Dakle, na realizaciju samouprave koja je narodu bila obećana Vidovdanskim ustavom trebalo je čekati više godina, ali kada je beogradski režim shvatio što narod očekuje od tih samouprava, činio je sve da oteža, spriječi i zaustavi njihovo djelovanje.⁴ Ovaj rat između Beograda i samouprava bio je osobito jak u Hrvatskoj pod utjecajem Stjepana Radića koji je iskoristio normative akte ranijih županija kako bi izborio pravo da oblasti nastave njihovu djelatnost. Iako se od 1922. do 1925. žestoko protivio podjeli zemlje na oblasti, Stjepan Radić se 1927. svom snagom i energijom uključuje u rad Zagrebačke oblasne skupštine te je tu prvi put provodio realizaciju ideja koje je osmislio tijekom četvrtstoljetnog promišljanja o narodnoj upravi.

Prema toj uredbi nestale su bivše županije, a područje Hrvatske pokrivalo je pet oblasti: Osječka, Zagrebačka, Primorsko-krajiška, Splitska i Dubrovačka. Princip je bio da u jednoj oblasti ne može biti više od 800.000 stanovnika, ali je čl. 135 Vidovdanskog ustava iz 1921. bilo određeno da se Hrvatska može podijeliti samo na četiri oblasti pa podjela na oblasti ne znači pravu podjelu Hrvatske jer su Osječka, Zagrebačka, Primorsko-krajiška i Splitska oblast uglavnom pokrivalo ono područje koje se ranije zvalo Trojednica i u njima su Hrvati još činili većinu. Ta je odredba bila presudna i što je ukinuta kajkavska Varaždinska županija, čiji je najveći dio zajedno s Ludbregom uvršten u Zagrebačku oblast, ali je Međimurje potpalo pod Mariborsku, a koprivničko područje pod Osječku oblast, što je izazvalo silne teškoće zbog udaljenosti od središta oblasti. I Bjelovarsko-križevačka županija bila je slično raskomadana pa

¹ *Radićev sabor. Zapisnici oblasne skupštine Zagrebačke oblasti 1927. - 1929.* Priredila M. Kolar-Dimitrijević, Zagreb 1993. Kasnije sam ovu temu spominjala u više radova: S. Radić i povezivanje zagrebačke i splitske oblasti 1927. i 1928. godine, *Spomenica Danici Božić-Bužančić*, Split, 1996., 903-917; Stjepan Radić i gospodarstvo, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu*, 32-33, Zagreb, 1999./2000., 251-256. Dakako to je uputilo i na istraživanje Oblasnog odbora Osječke oblasne skupštine gdje sam izradila nekoliko radova koje spominjem u kontekstu ovog rada.

² U pripremi za tisak je knjiga Hrvoje PETRIĆ, Mira KOLAR, Dragutin FELETAR, *Hrvatska seljačka stranka u koprivničkoj, ludbregskoj i durđevačkoj Podravini* u kojoj se potrebna pozornost posvećuje i Podravini u vrijeme djelovanja oblasti.

³ *Službene novine Kr. SHS*, 90, 30. kolovoza 1922. i 92, 28. travnja 1922.

⁴ Uredba o podjeli zemlje na oblasti od 26. travnja 1922. (*Službene novine Kraljevine SHS*, 92, 28. travnja 1922.)

je prostor od Osijeka do Koprivnice, uključujući Bjelovar, došao pod Osječku oblast, a Križevci su potpali pod Zagrebačku oblast. Ta podjela kao da je imala u osnovi nastojanje da se slavonski prostor odijeli od Zagreba koji je tada bio neprikosnovena kulturna, politička i gospodarska metropola Hrvatske, vraćajući sjeveroistočnu Hrvatsku u vrijeme kada su Mađari svojatali za sebe tri slavonske županije, gradeći Osijek kao centar identičan Zagrebu. Područje Podravine postalo je opet višegrađičje, poveznica, ali i razdjelnica između Osijeka i Zagreba.

No, Uredbom o oblastima omogućeno je udruživanje oblasti na rješavanju zajedničkih problema na financijskom, prosvjetnom i zdravstvenom planu. Ta je odredba, čije je mogućnosti beogradski režim podcijenio, a koja je bila zasnovana na ranijem županijskom zakonodavstvu koji je još bio važeći, omogućila Stjepanu Radiću da u ostvarivanju nekih zajedničkih zadataka poveže oblasti s većim udjelom hrvatskog stanovništva, pa čak i onih koje nisu bile u sklopu Trojednice (Splitsku, Dubrovačku i Mostarsku oblast). Zajednički interesi i zajedničko povezivanje oblasti mimo Beograda rušili su planiranu centralizaciju i unifikaciju. Kada je to Beograd shvatio, počeo je svim silama raditi protiv samouprave i protiv onog što je Stjepan Radić poticao i pokretao.

Oblasni odbori Zagrebačke i Osječke oblasti koji su pripremali sadržaj rada oblasnih skupština i djelovali kao izvršno tijelo između dva zasjedanja silno su uzburkali život Podravine. Problemi Podravine raspravljani su i u Osijeku i u Zagrebu, a rješenja su često bila takva da su se morale povezati obje oblasti. Iako na rubu obje oblasti, Podravina nije mogla biti zaboravljena jer je uspjela razviti i povijesnu svijest, ali je gospodarski bila i vrlo razvijena te je o njoj mnogo toga ovisilo.

Osim toga, oba odbora rješavala su mnoge godinama zaboravljene i zapostavljene probleme Podravine i Križevaca, koji su danas zaboravljeni uslijed u Drugom svjetskom ratu uništenih arhiva općina. Uspjesi možda nisu bili preveliki, ali su ipak bili značajni jer su značili nastavljanje onog samoupravnog rada koji je postojao prije Prvog svjetskog rata u županijama te koji je bio važan za razvoj i napredak. Međutim, treba reći da je grad Koprivnica uživao u Osječkoj oblasti izdvojen status, kao i grad Križevci u Zagrebačkoj oblasti i da zbog toga ingerencija Oblasnih odbora nije nad tim gradovima bila velika, ali i da samouprava nije mogla voditi poslove bez tih gradova i ustanova koje su u njima bile smještene. U ovome radu nastojimo prikazati razvoj samouprave u vrijeme oblasne samouprave 1927./28. godine.

Današnja Koprivničko-križevačka županija našla se 1924. u dvije oblasti: Zagrebačkoj i Osječkoj, odnosno ranija Bjelovarsko-križevačka županija bila je podijeljena u te dvije oblasti.

Zagrebačka oblast obuhvatila je područje križevačkog i ludbreškoga kotara. U kotaru Križevci bilo je velikih problema s gradonačelnikom Križevaca jer je 1926. bio izabran Ljubomir Maštrović koji je više slušao Stjepana Radića nego kotarskog načelnika te ga je veliki župan Zagrebačke oblasti Bogdan Stopar krajem 1928. maknuo i imenovao komesara. Naime, Križevci su za Stjepana Radića bili vrlo zanimljivi kako zbog blizine Zagrebu, tako i zbog brojnih intelektualaca koji su mu pomagali u radu (prof. Ljubomir Maštrović, prof. Ante Neimarović itd.). Križevci koji su 1886. prestali biti središte županije sada su se opet našli na periferiji jedne još veće administrativne jedinice, iako je imao bujan privredni, prosvjetni i kulturni život. Na izborima u Križevcima 1920., 1923. i 1925. stalno je pobjeđivala Hrvatska republikanska stranka Stjepana Radića pa je na ovom području vođena žestoka borba između Radićeve stranke i državotvornih stranaka. Snagu Radićeve stranke rušili su zajedničari i federalisti, ali je na drugoj strani u jesen 1927. stvorena Seljačko demokratska koalicija koja je prvi put u novoj državi omogućila suradnju Hrvata i Srba s izuzetkom radikala koji su nastavili s velikosrpskom politikom narušavajući taj sklad.

Redovita zasjedanja oblasnih skupština počela su 23. veljače 1927. pa je tako bilo i u Oblasnoj skupštini Zagrebačke oblasti. Nakon osnivanja pojedinih odbora zastupnici su zamoljeni da iznesu prijedloge i poteškoće, a iz njihova se izlaganja vidjelo kako je cijela Zagrebačka oblast zanemarena na svim područjima te se to osjetilo u školstvu, prometu, zdravstvu, kulturi, veterinarstvu te poljoprivredi. Beograd je ubirao porez za kaldrminu (cestarinu), ali je nije vraćao hrvatskim oblastima niti je uređivao ceste. Istaknuto je da se ulažu sredstva samo u Zagreb gdje je napredak vidljiv, ali da se istodobno čine golemi naponi kako bi se Zagreb, poput Beograda, izuzeo iz oblasti i razvijao kao poseban samoupravni grad kojeg se ne tiče njegova ni bliža ni dalja okolina.

Od davnine je postojao običaj da pri održavanju sabora županije, kaptoli, slobodni kraljevski gradovi preko svojih izabranih poklisara (zastupnika) iznose svoje "tegobe", odnosno lat. rečeno "gravamine". Držeći se tog dobrog starog običaja na petoj sjednici 28. ožujka 1927. Stjepan Bušić govorio je o potrebi gradnje puta u Sv. Petru Čvrstecu kraj Vojakovca.⁵ Juraj Sisek je na istoj sjednici kritizirao rad kotarskog načelnika u Ludbregu koji globi narod na zahtjev veterinara.⁶ Rok Križanić ukazao je na to da Drava u ludbreškom kotaru poplavama ugrožava poljoprivredu, uočavajući i velike potrebe u školstvu. Osvrnuo se i na rad Varaždinskog agrarnog ureda koji slabo radi, a i ono što radi ne čini onako kako bi to narodu koristilo.⁷ Prof. Ljubomir Maštrović govorio je o gospodarskom stanju u gradu i kotaru Križevcima, osobito o metilju koji uništava stoku, a ističe i da je Križevcima potrebna učiteljska škola, kao što im je potrebna i gimnazija, a kojima je prijetilo zatvaranje, te da poslovi u korist države (prikupljanje poreza i vojnički poslovi) previše opterećuju oblasti. Odgovor na to odmah je dao Stjepan Radić ističući da će se Odbor boriti da porez koji pripada općinama u ime prenesenih poslova doista u općinama i ostane te da će u Križevcima djelovati učiteljska škola posebnog tipa, vezana uz gospodarstvo. I Josip Predavec, predstojnik Odjela za narodno gospodarstvo, obećao je da će se izdati posebna uredba za suzbijanje metilja.⁸ Na šestoj sjednici Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti 29. ožujka 1927. oblasni zastupnik Ljudevit Ban iz Jalžabeta iznio je da treba cestu koja vodi iz Varaždinskih Toplica u Ludbreg subvencionirati kao zemaljsku cestu.⁹ Ivan Gregurina iz Kunovca također je kritizirao stanje na cestama, ali se osvrnuo i na potrebu ljudi da dobiju građevno i ogrjevno drvo iz državnih šuma zbog velike oskudice drva usprkos velikom izvozu. Tuži se i na metilj te da je u svakoj ludbreškoj općini uginulo oko 500 komada blaga.¹⁰ Andro Jambrec iz Gornje Rijeke pritužio se na veliko globljenje seljaka koji se bave kućnim obrtom iako time pokušavaju pribaviti sredstva za život.¹¹ Saslušavši sve oblasne zastupnike, Stjepan Radić je zaključio da će država morati dati oblasnim skupštinama veću kompetenciju nego što je predviđenom Uredbom o oblastima, a osobito na području školstva i zdravstva te da su i već izabrani predstojnici Oblasnog odbora iznijeli program za svoje područje djelatnosti. Na skupštini su izabrani Odbor za financijske i upravne poslove (predsjednik Ljubomir Maštrović), Odbor za uredbe i upravne

⁵ Isto, str. 12.

⁶ Isto.

⁷ Isto, str. 14. Agrarna reforma je provodena tako da su zemlju dobivali oni koji su surađivali s režimom. Agrarna reforma je korištena isključivo u političke svrhe, ali joj je glavna svrha ipak bila uništiti rad svih veleposjeda u sjeverozapadnoj Hrvatskoj i, osim Draškovićevih u Malom Bukovcu, nije se održao nijedan veleposjed (Zdenka ŠIMONČIĆ BOBETKO, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1918. - 1941.*, II, Zagreb 2000., str. 242-244).

⁸ *Radićev sabor*, str. 13.

⁹ *Radićev sabor*, str. 20.

¹⁰ *Radićev sabor*, str. 26. - Sedma sjednica 30. ožujka 1927.

¹¹ Isto, str. 14. Jambrec je bio izabran za oblasnog zastupnika u Novom Marofu. Stjepan Radić je odmah odgovorio da se ne može kazniti seljak koji izrađuje u kućnom obrtu za svoje kućne potrebe, ali da ne može raditi bez dozvole za sajmove. Opširnije je o tome obavijestio zastupnike i dr. Stjepan Košutić.

poslove odnosno samoupravnu administraciju (predstojnik dr. Ernst Spiess), Odbor za narodno gospodarstvo (predstojnik Josip Predavec), Odbor za narodnu prosvjetu, Odbor za javne radnje i promet (predstojnik dr. Juraj Krnjević), Odbor za narodno zdravlje (predstojnik dr. Dragutin Klepac), Odbor za obrt, industriju i opću statistiku (prvo Stjepan Košutić,¹² a kasnije Ivan Krajač¹³) te Odjel za socijalna pitanja (dr. Juraj Krnjević). U pojedine odbore ušli su gotovo svi zastupnici, ali je vodstvo bilo u rukama Radićevih prijatelja i suradnika pa je politika Hrvatske seljačke stranke dominirala i radom Oblasnog odbora i radom Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti. Ti su odbori bili sastavljeni od biranih zastupnika, ali je na čelu odbora uvijek bio stručnjak kojeg je postavio Stjepan Radić. Ti su se stručnjaci svakih nekoliko dana sastajali sa Stjepanom Radićem te su u najkraćem roku izrađene najpotrebnije Uredbe potrebne za djelovanje Oblasnog odbora i oblasne samouprave.

Da bi stvorio potrebno raspoloženje za uvođenje oblasnih prireza, Radić je dao budućim predsjednicima Odbora da govore. Klepac je iznio svoje viđenje zdravstvenog stanja u oblasti. Izneseni su i demografski podaci o kretanju stanovništva te je navedeno da svi gradovi u Zagrebačkoj oblasti bilježe porast stanovništva, osim Križevaca gdje su 1921. bila 202 stanovnika manje nego 1910. godine.¹⁴ Krnjević se u ime Socijalnog odbora osvrnuo na iseljavanje žaleći što je socijalna, radnička i iseljenička politika ostala u rukama države te ima samo mogućnost kontrole provođenja određenih propisa, a nikako djelovanje na tom području, osim kod unutarnje kolonizacije te brige za invalide.¹⁵ Košutić je govorio za Odjel za obrt, industriju i statistiku te je najveće težište stavio na statistiku bez koje nema nikakva gospodarskog ni socijalnog programa. On kaže da “mi smo seljački narod. Potrebno je znati kako se zemljišni posjed mijenja i prelazi na nove posjednike, koliko se zemljišta u gruntovnici obterećuju i rasterećuju, koliko ima oranica, šuma, vrtova, livada, vinograda i narodnoga zemljišta. Na taj način vidjet će se koliko smo u poljodjelstvu jaki, i pokazat će se, gdje treba raditi, da se poljodjelstvo podigne. Pošto je stoka, blago, najvažniji dio gospodarstva na selu, to ćemo imati opis svih vrsti blaga, zanimat ćemo se glede prometa na sajmovima, glede cijene blaga, glede potroška mesa, mljekarstva, a naročitu brigu posvetit ćemo zdravlju stoke. Jednako će nas statistika upoznati sa šumarstvom, ribarstvom i lovom u svrhu što boljeg gospodarenja u ovim granama privrede”. Budući da se statistika ne bavi samo gospodarskim stanjem, nego i “duševnom stranom naroda”, iskazuje se potreba statistike o školama, knjižnicama i čitaonicama na selu i gradu, kao i o stanju nepismenosti, o broju učiteljstva u stručnim školama itd.¹⁶ O programu Odjela za samoupravnu organizaciju

¹² Dr. Stjepan Košutić (Radoboj, 30. lipanj 1890.) bio je stariji brat Augusta Košutića i radio je kao odvjetnik u Zagrebu. Izabran u Zagrebu 23. siječnja 1927. za oblasnog zastupnika Zagrebačke oblasti i djelovao je u Oblasnom odboru kao predstojnik odjela za obrt, industriju i statistiku, a krajem 1928. odlazi u Osijek gdje zauzima mjesto Ljubomira Maštrovića kada je on bio zatvoren.

¹³ Dr. Ivan Krajač (Senj, 17. studenoga 1877. - 1945. na bijegu iz Zagreba) od 18. srpnja 1925. do 24. prosinca 1926. bio ministar trgovine i industrije, a u Oblasni odbor Zagrebačke oblasne skupštine uključio se tek kada je bilo jasno u veljači 1927. da neće ući u sljedeću beogradsku vladu. Njegova iskustva koja je stekao radom u Beogradu bila su izvanredno korisna cijelom Oblasnom odboru. Radeći dulje kao odvjetnik u Jastrebarskom, pomogao je povezivanju Oblasnog odbora Zagrebačke oblasne skupštine s Primorsko-krajiškim odborom, što je omogućilo stvaranje zajedničkog plana na polju turizma (Mira KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, O Ivanu Krajaču i njegovom gospodarskom radu, *Acta historico-oeconomica*, 21, Zagreb 1994., 103-116.).

¹⁴ Radićev sabor, 37.

¹⁵ Isto, 38-39.

¹⁶ Isto, 42. Treba reći da je Zemaljski statistički ured poslije popisa stanovništva 1921. bio smanjen na minimum i da je egzistirao samo kao slaba podružnica beogradske državne statistike, koja je tek 1929. počela s objavljivanjem *Statističkih godišnjaka* za cijelu zemlju i uspjela ih izdavati do 1940., ali dakako bez posebnih osvrta na hrvatske zemlje pa je njihova upotrebljivost dosta mala. Statistika oblasne samouprave nije se uspjela razviti zbog nedostatka novca.

govorio je Stjepan Radić ne želeći očito prepustiti taj prvi govor svojoj desnoj ruci na tom području Ernestu Spiessu zbog njegova njemačkog imena i prezimena. Istaknuo je da Uredbom o oblastima od 1922. nije predviđeno i uvođenje kotarskih samouprava, što znači da će predstojnik tog odjela biti nadležan za odnos svih samouprava prema organima oblasne samouprave, pri čemu Radić nije niti spomenuo velikog župana, odnosno kotarske predstojnike koji su, prema mišljenju beogradske vlade, bili spona između centralne vlasti i općina. Radić kaže da su u oblasti Zagreb i Varaždin gradovi prvog reda, a Križevci i Sisak drugog reda, što je važno jer gradovi prvog reda imaju političku i financijsku samoupravu.¹⁷

Na osmoj sjednici Oblasne skupštine 31. ožujka 1927. Franjo Petrović,¹⁸ izvjestitelj Odbora za oblasne uredbe, rekao je da je dobra uprava sreća i blagodat naroda, ali da u cijeloj našoj upravi vlada teška bolest te su birokratizam, centralizam, protekcijonizam i korupcija uzroci zala od kojih trpi narod, a dobre uredbe, a osobito Uredba o ustrojstvu Oblasnog odbora je lijek. Taj glavni odbor treba raditi promišljeno, skladno i pametno, a na osnovi iskustva i pozivom na upravno zakonodavstvo koje je počelo Zakonom o općinama od 1870. i Zakonom o ustroju županija od 5. veljače 1886. te da treba iskoristiti cijelo upravno zakonodavstvo da se izrade valjane uredbe. Petrović je Oblasni odbor usporedio s ocem koji je kućegospodar i koji ima osam sinova na čelu pojedinih odjela. Na Petrovićevo izlaganje nastavio se Stjepan Radić koji je jednoglasno i izabran za predsjednika Oblasnog odbora nakon što je utvrđen sadržaj rada svakog odjela.¹⁹

Iz Uredbe o ustrojstvu Oblasnog odbora vidi se sav onaj sadržaj rada koji si je Radić nametnuo kako bi poboljšao život naroda u Zagrebačkoj oblasti. Uz tu uredbu izglasana je na oblasnoj skupštini 1. travnja 1927. i Uredba o oblasnom proračunu, računovodstvu i oblasnoj blagajni jer je do 23. travnja trebao biti gotov proračun, a on se mogao sastaviti samo tako da se utvrdi način punjenja oblasne blagajne koja bi mogla pokriti prihodima planirane rashode.²⁰ Iskoristivši sve mogućnosti koje mu je pružalo zakonodavstvo, Stjepan Radić je zapravo stvorio oblasnu ustanovu koja je bila paralelna onoj velikog župana i njegovih ureda. Pozivajući se na županijsku prošlost, Stjepan Radić je uspio da veliki župan Mile Kramarić²¹ ulazi u svoj ured s Markova trga, a on iz Opatičke ulice, iako su obojica imali urede u istoj zgradi, bivšoj i sadašnjoj zgradi Hrvatskog sabora.

¹⁷ Zagreb je imao oblasni prirez od 40-50 posto, Križevci 140 posto, a seoske općine 300 pa i do 1000 posto. I Radić traži da svi prirezi budu pod kontrolom Oblasnog odbora jer je osnovno pravilo demokracije "da tereti moraju biti jednaki", a gdje to nisu, tu treba uskakati u pomoć država (Isto, 44).

¹⁸ Franjo Petrović (Žabno, 14. veljače 1878. - 1966.) biran je za oblasnog zastupnika u križevačkom kotaru i bio je potpredsjednik Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti od studenoga 1927. do kraja 1928. godine. Bio je do 1920. općinski bilježnik u Sv. Ivanu Žabnu, a poslije namještenik Narodne štedionice u Križevcima. Poslije je ravnatelj zagrebačke podružnice Narodne banke.

¹⁹ Isto, str. 30-32. - Osmo sjednica 31. ožujka 1927.

²⁰ Isto, 48. Ivan Krndelj, oblasni zastupnik kojeg je izabrala stranka radnika i seljaka, zapravo komunista u Zagrebu, rekao je da će biti protiv te uredbe jer se protivi svakom novom oporezivanju sirotinje. Radić mu je na to odgovorio: "Život normalan sastoji se u tom da čovjek podnosi napore i što je život teži, to su veći napori. Kad bi čovjek legao i rekao: 'Sad ću umrijeti', to nije normalno." Rekao je da Krndelj želi da se oblasti ne daje ništa, a državi sve, no da je to krivo jer oblast pruža okrilje i da se ni u svatove ni u goste ne ide "golom rukom" (str. 50). Radić je u svom izlaganju opširno izložio gdje se mogu namaknuti sredstva, a onda je to i došlo do izraza u proračunu koji je doista bio dovršen do 23. travnja 1927. jer se radilo dan i noć (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Zagrebačka oblast, (Dalje: HDA,) kut. 1. Vidjeti i M.KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Financijski proračuni Zagrebačke oblasti za 1927., 1928., i 1929. *Acta historico-oeconomica*, 21, Zagreb 1994., 85-102).

²¹ Dr. Mile Kramarić (Ogulin, 28. rujna 1864. - Zagreb, 28. studenoga 1930.) završio je pravo u Zagrebu. Bio je u upravnoj službi od 1890. te je 1922. bio umirovljen da bi ga kao vrsnog činovnika opet vratili u službu i od 1926. do polovice 1927. bio je veliki župan Zagrebačke oblasti da bi nakon toga opet bio umirovljen.

U početku je rad zagrebačke samouprave budio velike nade kod oblasnih zastupnika - seljaka, kakvih je bilo 90 posto, jer je i veliki župan Kramarić simpatizirao ideje Stjepana Radića. Međutim, Radić nije imao sredstva za rad Oblasnog odbora jer je Beograd odbijao financiranje oblasnih samouprava, a naročito kada je shvatio obim rada koji je zamislio Stjepan Radić, ali je za osnivanje i rad Oblasne skupštine dano iz Beograda samo 400.000 dinara, i to pozajmice.²²

Za rad po novom proračunu priredio se i time što je neslužbeno 1. srpnja 1927. otvorena Oblasna štedionica koja je trebala služiti poslovanju samoupravnih općina i oblasti te davanju kredita seljacima, a čije je djelovanje Radić zamislio proširiti i na ostale oblasti s hrvatskim stanovništvom, pa mu je to i uspjelo u Osječkoj oblasti.²³ U prvo ravnateljstvo s područja današnje Koprivničko-križevačke županije ušli su Rok Križanić iz Ludbrega i Franjo Petrović iz Križevaca te u nadzorni odbor Ljubomir Maštrović.²⁴ No, vlada je vrlo negativno reagirala na osnutak Štedionice. Odmah je osnovala u Zagrebu podružnicu Privilegirane hipotekarne banke, određivši da samouprave trebaju poslovati isključivo preko te banke, koja im zbog velikih novčanih fondova i veza s državnom Privilegiranom narodnom bankom d.d. može dati i velike zajmove.

Stjepan Radić je kao predsjednik Oblasnog odbora svakim danom sve odlučnije zahtijevao sredstva i potvrdu uredbi, a veliki župan prosljeđivao je te zahtjeve u Beograd jer je cijela uprava bila koncentrirana u ministarstvima i svi su nalozi, ali i rješenja dolazili otamo. Kramarićevo surađivanje s vladom postalo je radikalima u beogradskoj vladi trn u oku i on je već u lipnju 1927. bio smijenjen te je na njegovo mjesto postavljen dr. Bogdan Stopar.²⁵ Tek su tada nastale muke za Stjepana Radića jer sve što je počeo, predložio ili za što je izradio program nije mogao dovršiti bilo zato što je to Stopar držao u svojoj ladici ne prosljeđujući nadležnim ministarstvima u Beograd na potvrdu ili rješavanje, bilo zbog što je na sve načine otežavao rad Oblasnog odbora, mijesajući se u sve. Sukobljavanja Radića i Stopara bila su svakodnevna i teška, s tom razlikom što je Stopar imao i moć, i novac, i žandare, i podršku centralne vlasti te je mogao smjenjivati općinske i gradske poglavare te postavljati komesare. Stjepan Radić je imao samo ideje i nekoliko vjernih suradnika te, na drugoj strani, brojne molbe naroda u Zagrebačkoj oblasti koji je molio da mu se pomogne. Radić je mislio da će rad samouprava na općinskoj i oblasnoj razini ići mnogo lakše nego što je to išlo. No, vlastodršci su vrlo brzo shvatili da uvođenje punih samouprava znači rušenje centralističkog sustava i da će prijenosom ne samo zemaljskih zaklada, nego i županijskih fondova (školstvo, zdravstvo, cestarine...) ostati bez glavnih prihoda jer će se oni početi trošiti na području na kojem su nastali. Upravo zato činilo se sve da bi se spriječio i

²² M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, Financijski proračuni, n.dj.

²³ Uredba o osnivanju Oblasne štedionice izglasana je u travnju u Oblasnoj skupštini, a objavio je još veliki župan Kramarić (*Narodne novine*, 105, 6. svibnja 1927.). Na čelu je bio dr. Vladko Maček koji je u to vrijeme bio i predsjednik Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti, a prvi ravnatelj Adalbert Šošarić Pisačić. No, s njezinim se otvorenjem otežalo jer je trebalo izraditi i poslovnik i pravila te se upisati u registar Sudbenog stola u Zagrebu. Obrazloženje zašto treba osnovati Oblasnu štedionicu podnio je S. Radić na Oblasnoj skupštini 27. travnja 1927. (*Radićev sabor*, 126). Radić se nadao da će banke uočiti važnost Oblasne štedionice smatrajući da će ona biti štedionica seljaštva. Stoga je prijepis Uredbe o Oblasnoj štedionici uputio i na strane banke u Engleskoj, Njemačkoj i Americi smatrajući da će ta štedionica kao prva napredna i socijalna ustanova privući pažnju jer ona znači gospodarsko oslobođenje seljaštva koje će moći doći do kapitala bez lihvarskih kamata.

²⁴ *Radićev sabor*, 129.

²⁵ Dr. Bogdan Stopar (Sisak, 11. srpnja 1887.) završio je pravo u Zagrebu i radio kao saborski stenograf. U vrijeme Privremene skupštine radio je kao tajnik, da bi već 1920. bio imenovan za velikog župana Varaždinske županije, a u lipnju 1927. i za velikog župana Zagrebačke županije sa zadatkom da ispravi pogreške koje je učinio suviše popustljivi dr. Mile Kramarić.

usporio prijenos fondova na oblasne samouprave te su na sve načine kompromitirane ideje Stjepana Radića o njegovoj politici prema selu.

Sve je to silno uznemiravalo Stjepana Radića koji je već bolovao od šećerne bolesti te je bio stalno napet, ali ga je situacija tjerala na silnu aktivnost koja ga je iscrpljivala. Prvi je put dobio mogućnost pomoći narodu, ali su protivne sile bile tako jake da su uspjesi bili vrlo slabi s obzirom na silan uloženi trud. Trebalo je urediti vodotokove jer je Drava u ludbreškom kotaru činila štete, kao i Sava u području od Brežica do Siska. Neuređeni i zapušteni vodotokovi na području Hrvatskog zagorja činili su silne štete narodu. Na sve strane očajnički se tražila financijska pomoć države za saniranje tog stanja, ali osim dobre volje i konkretnih prijedloga nadležnim ministarstvima, Radić bez novca nije mogao učiniti ništa.

Kako bi pokazao narodu da želi raditi, u prvim danima travnja izglasano je nakon kvalitetne diskusije 11 uredbi koje su sve bile važne za život seljaka u području sjeverozapadne Hrvatske. Od kojih su samo Uredba o oblasnoj samoupravi i Uredba o proračunu bile obvezatne prema Zakonu o kotarskoj i oblasnoj samoupravi, a ostalo je Oblasni odbor osmislio sam.²⁶

Smatrajući vrlo važnim uređenje liječničke službe, već je 2. travnja 1927. stavio na izglasavanje Uredbu o oblasnim liječnicima jer je bio stava da više općina može plaćati jednog liječnika koji će obilaziti određeno područje i voditi brigu o narodnom zdravlju te će tako svi dobiti mogućnost korištenja zdravstvenih usluga.²⁷ Dana 4. travnja izglasane su Uredba o obvezatnom liječenju zaraznih bolesti s obavezom pregledavanja vojnika koji se vraćaju iz vojske, Uredba o pregledu prije stupanja u brak te Uredba o zabrani umjetnog pometnuća.²⁸ Obrazloženje tih dviju uredbi dao je Maštrović iz Križevaca, a poduprli su ga Stjepan Radić i dr. Drago Klepac. Oko pometnuća razvila se velika diskusija i Ivan Krndelj, koji je zastupao interese radničkih slojeva Zagreba i oblasti, bio je protiv uredbi jer se pometnuće mora dozvoliti ako je žena socijalno ugrožena, na što je Maštrović rekao da je dužnost države i oblasti da se brine za djecu kako majke ne bi bile ubojice. Dr. Lavoslav Hanžek, kao član Hrvatske seljačke federalne stranke, bio je više godina odvjetnik u Križevcima i do 1926. gradonačelnik, postavši opet 1928. komesar grada, izjavio je da pometnuće kažnjava kazneni zakon i da se u to pitanje ne treba miješati samouprava.²⁹

Poslije toga je 5. travnja 1927. donesena Uredba o pobijanju metiljavosti, s time da je predviđena nabava lijekova na račun oblasne samouprave. Isti je dan donesena Uredba o oblasnim agronomima bez čijeg se savjeta ne može voditi napredna poljoprivreda. Josip Predavec naglasio je veliku ulogu tih oblasnih agronoma koji bi morali djelovati među narodom, a osim toga, spomenuo je da su uredbom izjednačeni svršeni učenici Više križevačke gospodarske škole sa svršanim sveučilištarcima.³⁰

Na sjednici 7. travnja raspravljano je o Uredbi o građevnom redu za selo jer se ne može graditi kako se kome sviđi te treba stvoriti tipove za gradnju naših kuća za razne krajeve radi očuvanja narodnog identiteta te da će se izraditi nacrti koje će narod moći koristiti.³¹

Mnogo je vremena utrošeno na Uredbu o otvaranju trgovačkih i obrtnih radnji nedjeljom, čiji je rad zabranjen odredbom velikog župana 1925. godine. Uredbom se predlaže da i radnje u

²⁶ *Radićev sabor*, str. 81.

²⁷ *Radićev sabor*, 53. i 92. Oblasni odbor imenovao je oblasnog liječnika u Rasinji kod Ludbrega, a zdravstvenu stanicu osnovao je u Lepavini.

²⁸ Isto, 55 i d.

²⁹ Isto, str. 64-65 i 68. Uredba je usvojena tek 6. travnja 1927. i o njoj je vođena najopsežnija diskusija.

³⁰ Isto, str. 71. - sjednica 6. travnja 1927.

³¹ Isto, str. 73. Ovakvi su planovi doista i izrađeni.

manjim mjestima mogu biti otvorene nedjeljom dva sata jer to omogućava seljaštvu da se opskrbi potrebnim bez izostanka s posla. S tim se obrazloženjem za Uredbu založio i Maštrović, izjavivši da je on kao gradonačelnik Križevaca na vlastitu ruku dopustio sitničarima da rade nedjeljom kada se u Križevcima održava tjedni sajam, spriječivši tako otpuštanja trgovačkih namještenika, te da je veliki župan stornirao tu njegovu naredbu po nalogu ministra za socijalnu politiku.³² Maštrović je, kao izvjestitelj o oblasnom proračunu, bio vrlo oštar ograđujući se od napada zastupnika Hrvatske federalne seljake stranke dr. Belobrka koji je smatrao da ne treba ništa dati socijalnim i humanitarnim ustanovama iz budžeta, odnosno da se i dalje vodi socijalna politika kako se vodila prije Prvoga svjetskog rata kada je rad društvenih i socijalnih organizacija bio bez pomoći Zemaljske vlade, organiziran na principu samopomoći.³³

Svi proračuni Oblasne skupštine rađeni su s najvećom pažnjom.³⁴ Uoči sastavljanja proračuna radilo se dan i noć pa je prvi proračun bio dovršen već 12. travnja 1927., s time da je taj prvi proračun bio optimalan, iskazujući potrebe, drugi za 1928. poželjan, a treći prilagođen političkoj stvarnosti. Radilo se od jutra do večeri jer je 12. travnja 1927. prvi proračun trebalo dati na potvrdu. Radić je proračun samouprave vezao uz državni proračun misleći da će on voditi računa o potrebi rada oblasti koje su kao nove institucije trebale velika početna sredstva. No, to je izostalo pa je Radić predložio prireze od 50 do 200 posto na neke direktne državne poreze, vodeći računa da se ne opterete siromašni slojevi, a predvidio je i dizanje investicijskog zajma od 10,000.000 dinara. Proračun je iznosio 45,000.000 dinara, pri čemu se računalo da će se u oblasti prikupiti 33,766.100 dinara preko taksa i prireza, a ostalo se trebalo namiriti zajmom. Proračun je prihvaćen na Oblasnoj skupštini 24. travnja 1927. godine i Kramarić ga je poslao u Beograd na potvrdu. No, kralj je reagirao raspustom Uzunovićeve vlade, povjerivši sastav nove vlade Velji Vukičeviću, koja je odmah smijenila velike župane u hrvatskim krajevima te je za velikog župana Zagrebačke oblasti postavljen Bogdan Stopar, a istodobno je izdana brošura "Najvjernija fotografija 'predsjednika' Stjepana Radića", koju je sastavio novinar Ivan Peršić, a u kojoj je Hrvatska federalistička seljačka stranka napala Radića kao pokvarenjaka koji se želi bogatiti na račun naroda, s karikaturom Stjepana Radića kao debelog buržuja koju je načinio na naslovnoj stranici brosure ruski emigrant Mironović. Razvijena je silna kampanja protiv Radića i proračuna. U ovoj kampanji protiv Radića i njegovih namjera da putem oblasne skupštine pokrene obnovu sjeverozapadne Hrvatske Radiću su stalno podrezivana krila i svakom njegovom žestokom istupu dana je negativna reklama. Dolaskom Stopara na velikožupansku stolicu rad Oblasnog odbora je toliko otežan da je praktičnih rezultata bilo vrlo malo. I to uglavnom zato što je Milan Stojadinović odobrio proračun od samo 23,541.100 dinara, obavijestivši o tome Oblasni odbor tek krajem srpnja 1927. godine. Potom je zbog svih tih pisanja ubiranje prinosa za 1927. znatno podbacilo i Oblasni odbor nije imao novca. Skresane su najvažnije stavke i tako se Radić našao u poprilično neugodnoj situaciji. Otpala je gradnja bolnice u Križevcima za koju je bilo određeno 600.000 dinara,³⁵ ali mnogo toga što je imalo puno opravdanje. A onda je došao novi udar. Naime, ni sredstva po odobrenom proračunu nisu se uspjela skupiti zbog jake antiradićevske propagande

³² Isto, 78-80. Diskusija je bila vrlo oštra jer je Krndelj izjavio da to znači pogoršanje Zakona o zaštiti radnika koji određuje da radnje mogu biti otvorene nedjeljom samo u mjestima iznad 10.000 stanovnika, i to dva sata, a uredba traži više. Radić je pak branio prijedlog jer se seljaštvo radnim danima ne može opskrbljivati, a osim toga, uredba računa samo na rad malih trgovaca (sitničara), koji upravo pojačanim radom kao vlasnici mogu ostvariti dobit koja izostaje drugih dana.

³³ *Radićev sabor*, 108. Na proračun se okomio i Krčelić te radnički zastupnici.

³⁴ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Financijski proračuni*, n.dj.

³⁵ *Radićev sabor*, 104 i 105. Stara bolnička zgrada bila je preuređena za stanovanje gimnazijskih profesora. Bolnica se trebala graditi i u Krapini.

jer su građanski političari pisali o sporu beogradske vlade i Radićeva odbora pa su se stalno očekivale promjene. Nije se uspio podignuti ni zajam jer su sve privatne banke u Zagrebu odbile suradnju s Oblasnim odborom i njegovim novčanim institucijama (Selo-bankom, Oblasnom štedionicom itd.) pa je pokriće najnužnijih troškova zahtijevalo izvanrednu virtuoznost članova Oblasnog odbora koji su prelijevali sredstva iz jednog fonda u drugi. Time su kršili postojeće financijske zakone, što je i iskoristila vlada da nakon Radićeve smrti postupno poništi sve Radićeve ustanove.

Nakon što su 11. rujna 1927. provedeni izbori za Narodnu skupštinu Ljubomir Maštrović je morao dati ostavku na mjesto oblasnog zastupnika jer je izabran u Valpovu te je na njegovo mjesto došao Gjuro Kušić iz Križevaca. Stjepan Radić je, iako je i on izabran u Narodnu skupštinu, zadržao položaj predsjednika Oblasnog odbora, znajući da rad cijelog odbora, a i Zagrebačke oblasne skupštine ovisi o njegovim inicijativama i radu. Na mjesto predsjednika umjesto dr. Vladka Mačeka dolazi Franjo Petrović iz Križevaca.³⁶ Tako je osiguran daljnji kontinuitet rada Zagrebačke oblasne skupštine, što je poslije Radićeve smrti nastavio Josip Predavec.

I s obećanjem vraćanja hrvatskih zaklada Zagrebu se oklijevalo s obzirom na to da se već dotad dobar dio zaklada istrošio jer su se sredstvima zaklada kupovale nekretnine koje su unošene u gruntovnicu kao državno dobro.³⁷ Tek čl. 320 Financijskog zakona za 1927./28. Zagrebačka je oblast trebala dobiti nekoliko ustanova koje su očito opterećivali državni proračun. Tako je predviđeno da se Ministarstva poljoprivrede i voda prenesu sve gospodarske ustanove Križevaca: Niža poljoprivredna škola, Stanica za oplemenjivanje bilja, Agro-kemijski zavod i Zavod za bolesti bilja.³⁸

Zbog podbačaja proračuna i neizvršavanja onog što je obećao Stjepan Radić nije htio objaviti godišnji izvještaj javno, nego samo na sjednici 27. prosinca 1927. i iz tog se izvještaja vidi zašto se program planiran u proračunu za 1927. nije mogao ostvariti.³⁹ Istaknuti su i pozitivni učinci, osobito u radu na narodnoj prosvjeti gdje su ogranci Seljačke sloge osnivali knjižnice na čemu su surađivali prof. Izidor Škorjač i Rudolf Herceg.⁴⁰ Iskazane su i muke da se pokrene briga oko cesta jer su Zagrebačkoj oblasti predane sve bivše zemaljske ceste, ali obećani iznos od 2,500.000 dinara nije ušao kao što nije ušao ni otkup kuluka pa je, umjesto sa 8,500.000 dinara, oblast bila gotovo bez novca.⁴¹ Osobito je velik napor učinjen za 23 pogorelca Velikog Bukovca nakon što su ing. August Košutić i ing. Josip Šurina izvijestili o jadnom stanju tih ljudi. Od Ministarstva šuma i ruda uspjelo se dobiti građevno drvo, a pogorelci su opskrbljeni i beskamatnim zajmom, osim šestorice najsiromašnijih koji su sve dobili bez odštete.⁴² Zagrebačka oblast imala je i 60 km dravske obale pa su i tu činjeni naponi, ali uglavnom na potezu od Murskog Središća do Legrada, a 130.000 dinara utrošeno je u općini Križovljani - Čestica.⁴³ Uređivao se i potok

³⁶ Isto, str. 136-137.

³⁷ *Radićev sabor*, str. 101.

³⁸ Isto, str. 152-153. Ovaj je prijenos obavljen tek sredinom 1928. godine.

³⁹ Izaslanici oblasnih odbora su 28. rujna 1927. bili u Beogradu i Oblasni odbor Zagrebačke oblasti se pritužio što se zapostavlja regulacija Drave, Krapine i Save, tražeći i beskamatni kredit od Ministarstva socijalne politike radi sjetve kukuruza 1928. godine nudeći se da će on preuzeti organizaciju cijelog tog posla (*Radićev sabor*, 162).

⁴⁰ Isto, str. 163.

⁴¹ Isto, str. 165. Još je gore bilo s općinskim cestama, ali je Oblasni odbor ipak dao općinama određene svote kako bi se ceste održale u prohodnom stanju. Bilo je problema i s gradnjom novog mosta na potoku Bednji za koji je izrađen nacrt, a povedena je i briga preko potoka Bednje na putu iz Poljane Dolnje prema Ludbregu (Isto, str. 166).

⁴² Pogorelcima je dano 50.000 cigala, 62.000 crijepova, 400 žlijebnjaka, 800 kubičnih metara građevnog drva (Isto, 168).

⁴³ Isto, str. 168.

Glogovnica u križevačkom kotaru, ali je mnogo nevolje izazivalo područje potoka Plitvice koji je prolazio kroz kotare Ivanec, Varaždin i Ludbreg, ali je od posljednjeg uređivanja proteklo pola stoljeća pa je cijelo područje postalo žarište epidemijskog širenja metiljavosti.⁴⁴ Slično je bilo s potokom Bednja te je već kiša od 40 m/m plavila livade, oranice i pašnjake u kotarevima Ivanec i Ludbreg. Još 1907. izrađena generalna osnova za regulaciju nije bila provedena, i to zbog previsokih troškova jer je trebalo pročistiti korita, a na području Ludbrega izraditi i prekope.⁴⁵ Oblasni liječnik u Rasinji počeo je raditi 1. prosinca 1927., i to besplatno, što je značilo veliku blagodat za seljaštvo, a obećavao se i nastavak takvog rada.⁴⁶ U organizaciji Odjela za obrt, industriju i opću statistiku u prostorijama Zagrebačkog zbora od 1. svibnja do 23. lipnja 1927. priređena je velika izložba seljačkog kućnog obrta i umjetnosti te su tako prikupljeni predmeti koji su trebali biti osnova Seljačkog muzeja.⁴⁷ No, najviše je posla imao Spiess iz Odjela za samoupravnu administraciju jer su općine djelovale bez svake kontrole. Počele su se obilaziti općine i kontrolirati njihov rad pa je nađeno mnoštvo nepravilnosti. Sela Dijankovec, Erdovec, Majurec i Potočec željela su se pripojiti gradu Križevcima, ali je Ministarstvo unutrašnjih poslova to spriječilo, a Maštrović koji se zalagao za pripojenje bio je maknut s položaja gradonačelnika Križevaca.⁴⁸ Na administrativom polju osnovana je nova upravna općina u Sv. Petru Čvrstecu, a porezna općina Kutnjak odcijepljena je od upravne općine Rasinja i pripojena upravnoj općini u Malom Bukovcu.⁴⁹ Bilo je jako teško raditi jer su državni organi, kotarski načelnici i imenovani komesari ometali odluke oblasne samouprave pa se moralo boriti za izvršenje svake odluke.

No, odmah se počeo planirati proračun za 1928. u koji su uvrštene mnoge stavke iz proračuna za 1927. koje nisu realizirane. Kako bi se izbjeglo da i ovaj drugi "proračun" kasni pola godine, izrađen je već uoči Nove godine 1928. i izglasan je 3. siječnja u iznosu od 55,478.098 dinara nakon objektivne diskusije o svakoj stavci i potrebama te obrazloženja koje je podnio Franjo Petrović kao predsjednik Oblasne skupštine u 1928. godini nakon što je dr. Vladko Maček morao napustiti taj položaj kao narodni zastupnik.⁵⁰ Od tog iznosa 17,000.000 trebala je vratiti država na račun ustanova koje su prešle u nadležnost Zagrebačke oblasti.

Na sjednici 5. studenoga 1927. izabrani su i novi odbori te je u Financijski odbor i u Odbor za narodnu prosvjetu ušao Rok Križanić, u Odbor za narodno gospodarstvo Stjepan Bušić iz Čvrsteca i Ivan Gregurina iz Kunovca.⁵¹

⁴⁴ Isto, 171.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Dužnost im je bila uz mjesečnu nagradu od 3000 dinara liječiti svakog bez ispitivanja njegova materijalnog stanja, dva puta nedjeljno proputovati vanjskim upravnim općinama, a na poziv teških bolesnika ići k bolesnicima. Ovi su oblasni liječnici imali i ručnu ljekarnu iz koje su trebali davati besplatno lijekove (Isto, str. 179).

⁴⁷ *Radićev sabor*, 180-183. Nakon izložbe otkupljeni su brojni eksponati za Seljački muzej koji se trebao osnovati u Seljačkom domu na Zrinjvcu. Iz oblasnog proračuna izdvojeno je u tu svrhu 48.000 dinara. No, nekoliko dana nakon smrti Stjepana Radića došlo je do požara u ovim prostorima i većina izložaka je izgorjela, čime su nestali i mnogi izložci iz Ludbrega, Rasinje, a i Podravine i Slavonije.

⁴⁸ Isto, str. 186. Naime, Maštrović je pripojio ova sela na temelju odobrenja koje je potpisao ministar unutrašnjih poslova Boža Maksimović. No, novi predsjednik vlade Velja Vuković donio je suprotnu odluku pa je došlo do prave afere. Ipak je donesena odluka o odvajanju sela Dijankovca, Majurca, Erdovca te Velikog i Malog Potočeca od gradske općine Križevci, čime je gradska uprava bila jako oslabljena (Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, n.dj., 53. i 56).

⁴⁹ *Radićev sabor*, str. 144. - Zahtjev je podnesen na skupštini 5. studenoga 1927., ali se na rješenje čekalo vrlo dugo.

⁵⁰ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Financijski proračuni*, n.dj., 88-89.; Na sjednici Oblasne skupštine 27. prosinca Ivan Gregurina iz Kunovca, koji je tada pripadao kotaru Ludbreg, požalio se na rad općinskog bilježnika koji je istodobno i komesar te da su ceste izvanredno loše (*Radićev sabor*, 195). Rok Križanić iz Ludbrega požalio se na izlivanje Drave, na grubu naplatu poreza, za što se okrivljuje Radićev odbor, a na žalbu se prijete kaznama (Isto, str. 201).

⁵¹ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Radićev sabor*, str. 147.

Radilo se mnogo i te godine pa je donesena Uredba o dimnjačarskim pristojbama, Uredba o oblasnim liječnicima, Uredba o oblasnim primaljama, Uredba o oblasnim ljekarnama, Uredba o javnoj ljekarni u Zakladnoj bolnici te Uredba o zaokruženju zdravstvenih općina Zagrebačke oblasti. No, kao da se rad Oblasnog odbora i rad Oblasne skupštine počeo razvodnjavati, baviti manje važnim stvarima. Stjepan Radić je jako angažiran u Narodnoj skupštini, a Maštrović je preuzeo Oblasni odbor Osječke oblasne skupštine, no oba su smatrala da će samouprave, tj. općine u Zagrebačkoj oblasti znati iskoristiti šansu koju su dobile 1927. godine. Međutim, čini se da nije bilo tako jer je i vlast na drugoj strani pojačavala pritisak, a slabe općine sve više ostaju bez općinskih načelnika koje zamjenjuju komesari.

Osnivanje paralelnih ustanova, tj. ustanova pod vodstvom Oblasnog odbora bilo je silno opasno i mislim da Radić nije niti slutio da je dirnuo u osinjak. Najviše je vladu u Beogradu pogađala mogućnost da će izgubiti poreze, zaklade i financijska sredstva te da će i od onog prikupljanog do 1927. morati nešto vratiti području gdje su sredstva skupljena.

Radić je tada počeo realizirati ideju koja je bila jako opasna. Počeo je osnivati paralelne ustanove izvršne vlasti, a Oblasna je štedionica trebala biti konkurentica Državnoj hipotekarnoj banci.

Atentat u Narodnoj skupštini 20. lipnja 1928. silno je pogodio sve oblasti s hrvatskim stanovništvom. Na komemorativnu sjednicu Oblasne skupštine Zagrebačke oblasti 23. lipnja 1928. došao je i Maštrović te više članova Oblasne skupštine. Žalobnu sjednicu otvorio je Franjo Petrović.⁵² S još većom tugom otvorio je sjednicu 12. kolovoza 1928. u povodu Radićeve smrti 8. kolovoza iste godine. Petrović ističe da je Radić cijeli život posvetio “prosvjeđivanju, organiziranju i preporadanju hrvatskog seljaštva, znajući, da će time preporoditi čitav hrvatski narod - i selo i grad - i učiniti Hrvatsku žarištem slobode, čovječnosti i mira na slavenskom jugu”.⁵³

Nakon Radićeve smrti oba Oblasna odbora rade do proglašenja diktature. Međutim, u Zagrebu je za velikog župana u studenome postavljen artiljerijski pukovnik Vojin Maksimović, iako je takvo imenovanje bilo protivno upravnoj praksi županija. On je odmah rastjerao Oblasnu skupštinu Zagrebačke oblasti koja se sastala u studenome radi izvještaja i sastava proračuna za 1929. godinu. Osijek nije bio tako izložen pa je tu rad Oblasnog odbora bio nešto malo dulji te je uspio izraditi još i neke uredbe koje je počeo zagrebački Oblasni odbor. Gotovo da možemo reći da je Osječki odbor preuzeo zadaću koju je do kolovoza 1928. imao Oblasni odbor u Zagrebu, i tu je veliku ulogu odigrao Maštrović koji je preuzeo Oblasni odbor Osječke oblasne skupštine.

Na terenu se i te kako osjetilo poboljšanje. Dijelio se lijek protiv metiljavosti stoke, davali su se krediti za izradu gnojišta, a Oblasni je odbor organizirao podjelu križevačke i sirmanske pšenice pročišćenu na trierima.⁵⁴ Ustvari Križevački oblasni zastupnici zadavali su velikom županu dosta posla. Predmet o podjeli, izdvajanju ili pripajanju, križevačkih sela Križevcima stigao je do Državnog savjeta u Beogradu kao najvišeg zakonodavnog organa, a Maštrović je 30. siječnja 1928. održao govor u Narodnoj skupštini u Beogradu tražeći da se Ratarnica u Križevcima održi i da potpadne pod Zagrebačku oblast, a usprotivio se prijedlogu da se Niža poljoprivredna škola preseli u Božjakovinu jer tamo uopće nema prostora za školu i za smještaj đaka. Maštrović je rekao u skupštini: “Gospodo ja apeliram na Vas, da ovu groznu nepravdu, ovu pljačku, koja je tom Uredbom nanescena nam Hrvatima napose Zagrebačkoj oblasti i gradu Križevcima popravite,

⁵² *Radićev sabor*, 308.

⁵³ Isto, str. 311.

⁵⁴ Isto, str. 333.

jer time ćete pokazati da ne želite barem biti onaj pljačkaški separatistički front, kako Vas mi gledamo u Vašoj politici prema nama.”⁵⁵ Čini se da je dosta točno bilo ono što je napisao Branimir Detoni o 1928. godini, tj. da se s Križevcima postupa jednako mačehinski kao i nakon što je Khuen Héderváry ukinuo Križevačku županiju uklopivši je u Bjelovarsko-križevačku županiju. Sada se ukida i ono što se dalo Križevcima poslije 1918., tj. i preparandija i gimnazija, iako je zgrada gimnazije sagrađena doprinosom općine od pet milijuna dinara, a Srednja gospodarska škola pretvara se u tri tečaja.⁵⁶ No, u to doba kada je Stjepan Radić treći put došao u Križevce, još se njeguje velika nada jer je Radić izjavio da će preparandija postati oblasna te da postoji mogućnost da se i sjedište Zagrebačke oblasti preseli u Križevce u slučaju da se grad Zagreb izdvoji iz Zagrebačke oblasti. Buntovnost križevačkog područja uznemirivala je vlasti te je nakon atentata veliki župan Zagrebačke oblasti uputio okružnicu u Križevce zabranivši dijeljenje slika Stjepana Radića koje su bile prodavane na dopisnicama.⁵⁷

Josip Predavec kao predsjednik Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti poslije smrti Stjepana Radića nastavio je tragom njegovih ideja. On je htio iskoristiti mogućnosti povezivanja svih oblasti s hrvatskim stanovništvom pa je od 10. do 13. travnja 1928. u Splitu, a od 28. do 30. rujna u Zagrebu održan sastanak. Dogovoreni su programi, rad, osobito povezivanje s Čehoslovačkom i sudionici nisu ni sanjali da se bliži kraj samoupravama kroz proglašenje diktature kad je kralj preuzeo svu vlast te proglasio sve posrednike između njega i naroda “suvišnima”. Na sastanku u Splitu stvoren je zanimljiv gospodarski program koji nikada nije realiziran. Naime, žandarmerija je rastjerala Oblasnu skupštinu 9. studenoga 1928., ali su zastupnici i članovi Oblasnog odbora uspjeli rasporediti postojeća novčana sredstva u samoupravi i tako potpuno isprazniti blagajnu Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti. Zanimljivo je da je Oblasna skupština usvojila i Uredbu o Oblasnom učiteljskom zavodu u Križevcima, koju je Radić zamislio kao specijalnu učiteljsku školu za poljoprivredne stručnjake.⁵⁸

Na skupštini 5. studenoga 1928. izložen je i novi proračun za 1929., ali on nije stupio na snagu. Iz njega se vidi da se Radićev program trebao nastaviti nesmanjenim obimom i poslije njegove smrti, čime bi bilo izbjegnuto mnogo nevolja. I tada su iz današnjeg područja Koprivničko-križevačke županije u financijskom odboru bili Rok Križanić, u odboru za narodno gospodarstvo Ivan Gregurina u odboru za narodnu prosvjetu Stjepan Bušić, u odboru za javne radove i promet Gjuro Kušić, a u odboru za obrt i industriju Rok Križanić i Franjo Pukec.⁵⁹ Izvještaj za prethodnu godinu na toj skupštini nije čitan jer je bio tiskan. Iz tog se izvještaja vidi da je mnogo učinjeno preko samouprava u Zagrebačkoj oblasti, usprkos stalnom nedostatku financijskih sredstava i podmetanja vlasti te se za svaku odluku samouprave trebalo žestoko boriti da ne bude minirana iz različitih razloga, odnosno neprosljeđena na potvrdu ministarstava. Zanimljivo je da su križevački zastupnici, koji su i inače bili vrlo aktivni u radu Oblasne skupštine, živnuli upravo tih zadnjih dana, na što je vjerojatno utjecao Predavec koji je počeo reorganizaciju križevačke ratarske škole. Na skupštini 7. studenoga 1928. Gjuro Kušić potužio se na komesara u Križevcima upitavši što će biti s gradnjom planirane bolnice i ubožnice. Kaže da se nepropisno ubire otkup javnih radnja i od krava, a kritizira i prevelike pristojbe gradskih liječnika u Križevcima.⁶⁰ Sutradan Franjo Pukec iz Svetog Ivana Žabnog, koji se očito pobojao

⁵⁵ I. PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, n.dj., 56. Citat iz *Narodnog vala*, 1928., br. 26, str. 3.

⁵⁶ I. PEKLIĆ, Isto, str. 65. - Peklić je navod uzeo iz *Križevačkog tjednika*, 1928., br. 9, str. 1.

⁵⁷ I. PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, n.dj., 73.

⁵⁸ Isto, str. 314. - Skupština 5. studenoga 1928. pod točkom 11. Na istom je sastanku raspravljano o podjeli ludbreške općine na dva dijela.

⁵⁹ *Radićev sabor*, 323.

⁶⁰ Isto, str. 339.

raspusta skupštine, predlaže da se privremeno izostavi rasprava o izvršenom te da se izglasaju već dogotovljene uredbe, i to Uredbe o zakladama za obitelji Stjepana Radića, Pavla Radića i dr. Gjüre Basaričeka te Uredba o uređenju općina i trgovišta koji nemaju uređeni magistrat jer se njim brani općinska samouprava, Uredba o osnivanju karnosnih povjerenstava protiv načelnika i činovnika kod seoskih općina i trgovišta itd. Usvojen je i proračun za 1929. godinu u vrlo visokom iznosu od 73,433.098 dinara, od čega se za redovne rashode predviđalo 62,602.098 dinara, s time da je Predavec izjavio da je proračun razvojni i u skladu sa seljačkim potrebama.⁶¹ Svakako je zanimljivo da je i dr. Lavoslav Hanžek, komesar Križevaca, na sjednici 9. studenoga 1928. odao priznanje radu Zagrebačke oblasne skupštine i složio se s proračunom jer poslije atentata u Beogradu i on mora podržati samo jednu zapovijed "Svi momci na brod i svaki na svoje mjesto!", što je izazvalo pravu buru oduševljenja među prisutnima u nekadašnjoj gornjogradskoj sabornici.⁶²

Osječka je oblast bila druga najveća oblast u zemlji, odmah iza Zagrebačke, s površinom od 13.394 četvorna kilometra sa 779.823 stanovnika. Obuhvaćala je plodno područje između Save i Drave, a nastala je od bivše Virovitičke i Požeške županije te većeg dijela Bjelovarsko-križevačke županije s izuzetkom kotareva Čazma i Križevci. U nju su ušli kotarevi Bjelovar, Brod na Savi, Daruvar, Donji Miholjac, Đakovo, Đurđevac (52.460 stanovnika 1926.), Garešnica, Grubišno Polje, Koprivnica (32.535 stanovnika 1926.), Kutina, Našice, Nova Gradiška, Novska, Osijek, Pakrac, Požega, Slatina, Valpovo i Virovitica s pripadajućim gradovima, od kojih je Koprivnica imala 8115 stanovnika. Bilo je to područje kojem je Stjepan Radić oduvijek posvećivao veću pozornost, smatrajući da upravo seljak srednjeg posjeda mora postati političko-stranački čimbenik. Njegov je rad stoga već 1903., a osobito radom do 1924. uhvatio u tim krajevima duboki korijen i cijelo je seosko stanovništvo katoličke vjere pristajalo uz Radićevu stranku, zbnjujući svojom buntovnošću i republikanstvom centralne vlasti u Beogradu koje nisu računale da će stanovništvo biti tako nezadovoljno njihovom vladavinom. No, ponašanje kotarskih načelnika koji su uglavnom došli iz uže Srbije i agrarna reforma provedena u korist solunskih dobrovoljaca i nehrvatskog stanovništva a ne domaćih ljudi za mnoge koji su od nove jugoslavenske države mnogo očekivali bila je veliko razočaranje.

Računajući da je Osječka oblast sastavljena tako da u njoj ima i dosta srpskog stanovništva, beogradska vlada nije očekivala većih problema s ovim područjem. Prvi veliki župan bio je dr. Ante Perković koji je došao u Osijek 14. lipnja 1924. i kojega je 18. srpnja 1925. zamijenio Ljudevit Gaj,⁶³ a podžupanom je imenovan dr. Mile Dejanović koji je bio predstavnik centralne vlasti u Beogradu. Gaj je bio veliki župan kada su izvršeni izbori za oblasne zastupnike 23. siječnja 1927. godine. Na osnivačkoj skupštini mjesec dana kasnije Gaj je održao govor pun pozitivnog naboja, ali nije uočio poteškoće naroda u poslovanju te je i ono malo novca koje je

⁶¹ Isto, str. 438. *Objavljen je u Narodnom valu*, 15. studenoga 1928.; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Financijski proračun*, str. 89.

⁶² Isto, 354. - sjednica 9. studenoga 1928. Drugi dan je novi veliki župan Vojin Maksimović raspustio skupštinu kada je Josip Predavec zatražio da dr. Mladen Uzorinac kao zastupnik župana ode iz sabornice jer ta skupština ne može priznati velikog župana koji nema doktorat i 15 godina upravne prakse (*Narodni val*, 293, 11. prosinca 1928. - *Živila Hrvatska*).

⁶³ Ljudevit Gaj (Zagreb, 1874. - Zagreb ?), unuk preporoditelja, sin Svetislava koji je umirovljen 1909. jer nije htio predsjedavati parnici protiv Srba. Ljudevit Gaj polazio je osnovnu školu u Pregradi, Prvu hrvatsku gimnaziju u Rijeci, a završio je pravne nauke u Zagrebu, a od 1898. do 1912. radio je kod Financijskog ravnateljstva u Požegi. Od 1912. pa do 1921. je podžupan Varaždinske, a od 1921. do 1925. Srijemske županije. Umirovljen 1927. kao veliki župan Osječke oblasti i iako do umirovljenja nije pripadao nijednoj stranci, približava se 1931. režimskoj stranci te je u siječnju 1932. imenovan za senatora. Kasnije ga je vlast odbacila te se vraća hrvatskim korijenima (*Narodne novine*, 2, 4. siječnja 1932.)

Virovitička oblast dobila trošio na izložbe, na proslavu 200. godišnjice požeške gimnazije i drugim uočljivim, ali u tom trenutku manje važnim manifestacijama. Na skupštini 26. ožujka 1927. oblasni su zastupnici ukazali na teškoće koje muče pojedina područja, ali upravni odbor Oblasne skupštine nije imao snage predložiti oblasne prireze na način kako je to učinio Stjepan Radić na čelu Oblasnog odbora Zagrebačke oblasti, nego su otvorili tekući račun u ime proračuna Oblasne skupštine za 1927. godinu kod podružnice Eskomptne banke u Osijeku na iznos od 150.000 dinara, s time da su tim računom mogli upravljati predsjednik Oblasne skupštine prof. Tomislav Pavetić i prof. Viktor Pogačnik. I na tome je ostalo jer dvojica profesora očitito nisu znala rješavati probleme na način kako je to činio Stjepan Radić u Zagrebu, gdje se borilo svim sredstvima za svaki dinar kod utvrđivanja oblasnih prireza.⁶⁴

Osječka samouprava raspolagala je s manje novca nego zagrebačka jer Osječki oblasni odbor nije nikada uspio uvesti tako visoke oblasne prireze kao Zagrebački odbor koji je bio prvi koji je te prireze izmislio na osnovi nekadašnjih županijskih propisa, koje nova vlast nije mogla negirati jer je dogovoreno da će se zakonodavstvo na području cijele države usklađivati postupno. Tako je ta unifikacija počela 1921., ali nije bila dovršena do 1929. godine. Međutim, zahvaljujući utjecaju Stjepana Radića, na području Zagrebačke i na području Osječke oblasti vođena je slična politika, iskoristivši činjenicu da se radilo o bogatijem području gdje su radile velike drvno-šumske tvrtke, jaka prehrambena industrija i industrija građevnog materijala pa je i oblasna taksa od dva posto donosila velike iznose u oblasnu blagajnu.

Iako bi bilo idealno da možemo razmotriti djelovanje Oblasnog odbora Osječke oblasne skupštine na cijelom njezinom području, ograničeni smo na ono koje danas smatramo Podravinom u sklopu Koprivičko-križevačke županije pa prema tome u sklopu rada tog odbora izvlačimo ono što se odnosi na grad Koprivnicu te đurđevački i koprivnički kotar.

Što je imao koprivnički i đurđevački kotar koji su spadali pod Osječku oblasnu samoupravu od ove samouprave? Dakako da je periferni položaj tih kotareva utjecao na ono što su dobili. Na izborima 23. siječnja od 77 zastupnika Hrvatska seljačka stranka je u oblasti dobila 59 glasova, a iz socijaldemokratske stranke bilo je 11 zastupnika. Na izborima 23. siječnja izabrano je u Oblasnu skupštinu Osječke oblasti 9 zastupnika i svi su bili iz Hrvatske seljačke stranke. U gradu Koprivnici izabran je posjednik Pavao Jakupić, a u koprivničkom kotaru seljaci Petar Gaži iz Hlebina, Petar Grahovac iz Noviograda Podravskog i Andro Plavec iz Torčeca. U đurđevačkom kotaru izabrano je čak pet zastupnika. To su bili seljaci Valent Milek iz Virja, kućni broj 936, Franjo Novaković iz Molva, kućni br. 438, Franjo Torbašinović iz Kloštra Podravskog, kućni br. 182, te Milan Solinger iz Pitomače, kućni br. 329. U skupštinu je izabran iz Đurđevca i prof. Viktor Pogačnik,⁶⁵ kućni br. 1446, koji je do 1921. bio povjerenik za socijalnu skrb u Bosni kada je umirovljen. On je bio zet Stjepana Basaričeka i šogor dr. Đure Basaričeka koji je bio vrlo poznat u Podravini zbog dopremanja gladne djece iz Hercegovine, Istre i Bosne na prehranu u Podravinu tijekom Prvoga svjetskog rata. Međutim, tijekom 1927. i 1928. sastav zastupnika se

⁶⁴ Međutim, izrađeni su prijedlozi za oblasne prireze i kod proračuna za 1928. proračun Osječke oblasne samouprave sastavljen je na sličan način kao zagrebački.

⁶⁵ Viktor Pogačnik (Đurđevac, 1874. - Đurđevac, 25. srpnja 1949.) gimnaziju je polazio u Zagrebu i kod franjevaca u Požegi. Studij klasične filologije i arheologije završio je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1899. radi na gimnaziji u Mostaru, a zatim djeluje u Sarajevu kao upravitelj Više djevojačke škole i upravitelj Muške učiteljske škole. Tijekom Prvoga svjetskog rata bio je povjerenik za socijalnu politiku pri Zemaljskoj vladi Bosne i Hercegovine te pomaže slanje gladne bosanske i hercegovačke djece na prehranu u sjevernu Hrvatsku. Morao je 1922. napustiti Sarajevo te se vratio u rodni Đurđevac. Pripadao je onoj struji HSS-a koja nije mogla zamisliti Hrvatsku izvan okvira Jugoslavije pa je kasnije preuzeo vodstvo Jugoslavenske narodne stranke i imenovan je za senatora, ali slabi rezultati tog rada udaljili su ga posve od naroda te je bio dosta izoliran kao čovjek koji podržava Jugoslaviju (vidi opš. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Život i rad profesora i ministra Viktora Pogačnika, Podravski zbornik*, 1991., Koprivnica 1991., str. 131-145).

ponešto izmijenio. Tako je Petar Gaži umro 10. kolovoza 1927. te je na njegovo mjesto u Skupštinu ušao Josip Sabolović iz Sokolovca.

Usprkos tako brojnoj zastupljenosti, dobitak koprivničkog i đurđevačkog kotara bio je od oblasne samouprave relativno mali jer uz oblasnu samoupravu djeluje i oblast s velikim županom koji ima svoje činovnike, financije i poslove te je oblasti nepoćudna paralelna aktivnost samouprave. Među oblasnim činovnicima bilo je i sposobnih činovnika.⁶⁶ Prof. Viktor Pogačnik izabran je na prvoj sjednici za pročelnika financijskog odjela, ali nemajući snagu Stjepana Radića, a možda i zbog loših iskustava u Bosni kada ju je 1921. kao Hrvat morao napustiti, bio je mnogo skromniji u zahtjevima za oblasne prireze, manje agresivan pa je zato i ostao bez rezultata.

Već na prvoj sjednici 23. veljače 1927. podnio je veliki župan Ljudevit Gaj opširni izvještaj o svom radu u kojem iznosi da je Oblasna skupština zaključujući i kontrolni organ njegovu radu.⁶⁷ Gaj je pritom ukazao i na probleme, očito ni ne pomišljajući da bi Oblasna skupština osnovala svoje samoupravne i izvršne organe te da bi tako Oblasni odbor bio njemu konkurentna ustanova. U tom se govoru Gaj osvrnuo na stanje financija te istaknuo da nije učinjeno onoliko koliko bi trebalo upravo zbog nedostatka novca, ali da je svjestan potreba. Istaknuo je važnost rada oblasnog hidrotehničkog odjeljenja u Koprivnici te da treba što prije izgraditi prijevoz na Dravi kod Gole u koprivničkom kotaru. Govorio je o radu poljoprivrednog odjeljenja, o borbi protiv direktora, o zapuštenosti voćarstva te je iskazao nezadovoljstvo što direkcije šuma državnih i imovnih općina spadaju neposredno pod Ministarstvo šuma i ruda, odnosno pod generalnu direkciju šuma u Beogradu te da ih narod stoga ne smatra svojim. Istaknuo je da se industrija, trgovina i zanatstvo ne razvijaju kako bi trebalo zbog općih privrednih prilika, a pogotovo zbog stanja na novčanom tržištu, kada je kupovna moć jako smanjena. Spomenuo je i oblasna imanja, istaknuvši da Osječka oblast nije preuzela nijedno oblasno dobro. Kritizirao je loše stanje zdravstva na selu, visoku smrtnost i nezaposlenost te nedovoljnu socijalnu skrb. Naglasio je da je u pravcu razvoja prometa osnovan Aeroklub Naša krila, ali nije nijednom riječju spomenuo ni ceste ni riječne putove. Spomenuo je borbu protiv nezaposlenosti, kao i potrebu da se grade škole i djeluje na području kulture. Međutim, taj izvještaj nije omogućio uvid u prave prilike na području koje kao takva administrativna cjelina nije postojalo nikada ranije te je, tek kada je 77 zastupnika izložilo kakve su prilike u njihovu području, postalo jasno da će skupština imati mnogo posla i na ovom području koje se smatralo jednim od najbogatijih u zemlji. Za predsjednika Oblasne skupštine bio je izabran profesor Tomislav Pavetić iz Broda na Savi,⁶⁸ a za prvog tajnika izabran je Novaković iz Molva.

Već na prvoj sjednici 23. veljače 1927. pokazali su se različiti stavovi o svim pitanjima.⁶⁹ Tako su Pogačnik i Čmelik⁷⁰ predlagali da Odbor ima osam članova, a predstavnici Samostalne

⁶⁶ Tako je, primjerice, ing. Ivo Zoričić bio u Osječkoj oblasti referent za gospodarstvo. On je zajedno s Franjom Poljakom, prof. Kostom Ilibašićem i Alfonzom Hribarom osnovao Hrvatsko zemaljsko društvo gospodarskih i šumarskih činovnika 1906. godine te je i urednik *Izložbenog vjesnika* za izložbu 1906., a više je godina uređivao list *Zrno*. Napisao je 1919. rad *Poljoprivredne prilike Hrvatske i Slavonije s osobitim obzirom na agrarnu reformu*.

⁶⁷ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Osam dokumenata*, n.dj., 66-80.

⁶⁸ Tomislav Pavetić (Gudovac kraj Bjelovara, 27. prosinca 1892. - Osijek, 1940) maturirao je u Bjelovaru 1912., a zatim je počeo studirati veterinu u Beču, ali je 1919. završio studij kemije i prirodopisa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Do 1927. radio je kao profesor na realnoj gimnaziji u Brodu. Počinio je suicid 1940. godine.

⁶⁹ M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Presjek kroz rad Osječke oblasne skupštine 1927./28. godine*, Glasnik Arhiva Slavonije i Baranje, 6, Osijek 2001., 109-137. Zapisnici se čuvaju u HDA. Osječka oblast, kut. 1.

⁷⁰ Stjepan Čmelik (Srijemska Mitrovica, 7. srpnja 1872. - Zagreb, 4. srpnja 1949.) potječe iz graničarske kuće u Staroj Pazovi. Bio je u vojnoj službi sve do 1914. i imao je status potpukovnika. Nakon Prvoga svjetskog rata postao je upravitelj dobra Korije kraj Virovitice koju je kupila Banka i štedionica Gorskog kotara d.d. u Ravnoj Gori te preko koje su Stjepan Basariček i Pavle Radić kolonizirali Podravce u to područje. Bio je član Oblasnog odbora Osječke oblasne skupštine te je izvanredno aktivan na izradi uredbi za poljoprivredu (*Hrvatski biografski leksikon*, 3, Zagreb 1993., 81-82; *Službene novine Osječke oblasti*, 1928., br. 2, str. 263).

demokratske stranke i Hrvatske federalne seljačke, na čelu s Omčikusom iz Bjelovara, smatrali su da odbor treba biti što manji. Budući da je prvi prijedlog prošao zato što je oblast velika i što ima dosta posla, druga strana nije sudjelovala u izboru članova odbora. Pogačnik je ušao u peti odbor za zdravstvo i socijalnu skrb jer se smatralo da je u Bosni stekao veliko iskustvo na tom polju. Gaži i Jakupić su ušli u odbor za zadrugarstvo. Pogačnik je bio i u sedmom odboru za prosvjetu, a u osmom za upravu izabran je Novaković. Kada je odbor bio konstituiran, na drugoj sjednici istog dana poslijepodne izabrani su radni odbori Oblasne skupštine. Pogačnik je zahtijevao da u njih uđe i oporba jer su ti odbori ionako radili samo tijekom skupštine, a inače je cijela vlast bila u rukama Oblasnog odbora. Tek na ovoj drugoj sjednici obratio se zastupnicima Pavetić ističući da se pred Oblasnom skupštinom nalaze veliki zadaci. Na trećoj sjednici 25. veljače raspravljano je o poslovničkim stvarima, a na četvrtoj se postavilo pitanje problema prostora. Veliki župan nije bio voljan smjestiti Oblasni odbor Oblasne skupštine u županijsku zgradu te je to pitanje riješeno tako što je odbor dobio prostorije Kotarskog poglavarstva koje je preseljeno u županijsku zgradu. Tim se činom jasno pokazalo dvovlašće, tj. da veliki župan i Oblasna skupština nisu veliki prijatelji te da je velikom županu bliži kotarski predstojnik koji predstavlja onu političku vlast koja upravlja općinama.

Na četvrtoj sjednici 26. veljače 1927. govorili su gotovo svi zastupnici, no podravski predstavnici bili su prilično tihi u odnosu na Slavonce, no u cjelini ipak je prikazano teško stanje koje vlada na području uprave, gospodarstva, zdravstva, školstva, cestogradnje i drugog. Petar Gaži zatražio je hitnu regulaciju Drave u općini Drnje navodeći da se moralo iseliti 35 podriivenih kuća i ističući da su seljaci voljni dati kuluk za obavljanje poslova. No, nije mogao izostaviti da smatra kako bi bilo bolje da je koprivnički kotar uvršten u Zagrebačku oblast jer je Osijek predaleko, a ni željeznička veza nije najbolja. Pavao Jakupić iz grada Koprivnice tražio je da se što prije izgradi gospodarski važna željeznica Koprivnica - Ludbreg te da se regulira potok Koprivnica koji tijekom kiše poplavi cijelu Koprivnicu. Zanimljiv je i njegov zahtjev za zaštitu domaćih radnika tvornici Danica u Koprivnici koja zapošljava radnike iz inozemstva. Njegov je i zahtjev da se gradu Koprivnici - kao slobodnom gradu - prizna pravo da drži svoju gradsku policiju koja bi bila pod kontrolom Gradskog poglavarstva.⁷¹

Na petoj sjednici 11. travnja 1927. raspravljalo se o uredbama koje su trebale pomoći radu samouprave. Odbor je već izradio četiri uredbe o poljoprivredi, Uredbu o vodogradnjama, Uredbu o nepremjivosti općinskih činovnika, smatrajući da će općine - kao što je to bilo u vrijeme županija - doći pod vlast oblasne samouprave.

Na šestoj sjednici 12. travnja 1927. utvrđeno je čime se sve treba baviti Oblasni odbor. Trebalo je osnovati uzorna seoska gospodarstva, škole za domaćice, osnovati opetovnice u mjestima gdje ih nema, održati stručne tečaje, organizirati suradnju sa Školom narodnog zdravlja u Zagrebu, imenovati oblasne liječnik i veterinare uzadružene općine za ove potrebe, pratiti proces kolonizacije izraditi cjenik za šumske odštete i mnogo drugog. Grahovac iz Novigrada Podravske predložio je da se novac od šumskih šteta koristi kao pomoć radu Hrvatskih seljačkih zadruga te je to i usvojeno, s time da je donesena odluka da se taj novca do utroška polaže u osječku podružnicu Privilegirane hipotekarne banke koja te poslove nije htjela pustiti kada je osnovana Oblasna štedionica Osječke oblasti koja se udružila s Oblasnom štedionicom Zagrebačke oblasti. Šesta sjednica bavila se normativnim aktima.

Za osmu sjednicu 14. travnja 1927. prispjelo je 77 molbi iz cijele oblasti. Gradsko zastupstvo u Koprivnici zatražilo je od Zdravstvene zaklade Osječke oblasti zajam od 200.000 dinara za

⁷¹ *Vjesnik Osječke oblasti*, 1927., str. 87.

proširenje bolnice. U raspravi o Uredbi o promjenljivosti općinskih činovnika P. Gaži je naglasio da je općinsko činovništvo bilo prije Prvoga svjetskog rata uzorno, a poslije rata učestala su politička premještanja te traži da se činovnik može premjestiti samo ako postoji opravdan razlog.⁷² Rasprava o proračunu bila je vrlo burna.⁷³ Novi župan Vujović odredio je da proračun oblasne samouprave ne smije biti veći od pet milijuna dinara u 1928. godini pa se i taj proračun mogao sastaviti samo tako da je Ministarstvo financija prenijelo na Oblasnu skupštinu otkup javnih radnja. Tako je trebalo od svakog čovjeka naplatiti 10 dinara, kao i od svakog konja, a pet dinara od tegleće marve, s time da se četvrtina ubranog novca trebala trošiti u općinama, a tri četvrtine su trebale ući u blagajnu oblasne samouprave. No, to je, kako je istaknuo Pogačnik, vrlo povoljno s obzirom na prijašnje kuluke koji su svi odlazili u saveznu blagajnu i nisu se trošili tamo gdje su skupljena sredstva. Na ovoj skupštini usvojen je proračun koji vlada nije prihvatila, nego ga je smanjila na samo tri milijuna dinara, što nije bilo dostatno ni za pokriće najosnovnijih potreba. Čini se da je i veliki župan Gaj bio nezadovoljan tim stanjem pa ga 15. lipnja 1927. smjenjuje dr. Ivan M. Frančić⁷⁴ odredbom radikalske vlade Velje Vukičevića, a njega opet, u vrijeme kada Svetozar Pribičević sklapa sporazum sa Stjepanom Radićem i stvara Seljačko-demokratsku koaliciju, Radmilo M. Vujović 14. listopada 1927. godine.⁷⁵ Već je Frančić bio mnogo neraspoloženiji prema radu Oblasne skupštine i rada od Gaja, iako je i Gaj, bojeći se za svoj položaj, sve više usporavao i otežavao rad samouprave. No, Vujović ga je daleko nadmašio. Ne poznajući ni kraj ni ljude, on je silinom svoje naravi nametao rješenja ne samo Osječkoj oblasti, nego i oblasnom odboru oblasne samouprave, što je radalo čestim sukobima između Vujovića i Pogačnika, koji je oženjen sestrom Đure Basaričeka, a čije su svađe bile sve češće i oštrije.

Prije parlamentarnih izbora 1927. održano je u Novigradu Podravskom 21. kolovoza 1927. kulturno slavlje kojim je obilježeno pola stoljeća Narodne čitaonice te je otkriven spomenik palim vojnicima u Prvom svjetskom ratu, a tom je prigodom otvoren i novi perivoj iza crkve.⁷⁶

Izbori za Parlamentarnu skupštinu bili su vrlo oštri i zanimljivo je da se izbori održavaju u sklopu već davno nepostojećih županija. Tako se za Bjelovarsko-križevačku županiju kandidirao iz HSS-a Ivan Kraljić i Valent Hodalić, iz Samostalne demokratske stranke Većeslav Wilder, a iz Hrvatske pučke stranke bio je kandidiran Bogdan Babić, profesor u Koprivnici. Zanimljivo je da je na đurđevačkom kotaru za Hrvatsku pučku stranku agitirao u srpnju 1927. dr. Josip Ščetinec te je bio u Budrovcu, Čepelovcu i Đurđevcu. To je, naime, već vrijeme kada HSS dominira cijelim područjem.⁷⁷

⁷² *Vjesnik Osječke oblasti*, 1927., str. 215. Međutim, Petar Gaži je već 10. kolovoza 1927. preminuo, a Oblasna skupština 3. studenoga 1927. iskazala mu je poštovanje.

⁷³ Isto, str. 217.

⁷⁴ Ivan M. Frančić (Nova Dilenica kod Bjelovara, 10. travnja 1884. -) gimnaziju je završio u Karlovcu, a pravo u Zagrebu. Od 1914. radio je kod Državnog odvjetništva u Osijeku, a od travnja 1919. kao Pribičevićev čovjek radi u Kotarskom agrarnom povjerenstvu za Donji Miholjac. Umirovljen je 14. listopada 1927. godine.

⁷⁵ Dr. Radmilo Vujović (Gornji Milanovac, kolovoz 1887.) završio je pravo u Beogradu 1912. i radio kao sudac u unutrašnjosti Srbije. Sudjelovao je u Prvom svjetskom ratu i izašao iz njega kao potpukovnik. Međutim, opredijelio se za upravnu službu te je djelovao u Vranjskoj i Bregalničkoj oblasti kao pravobranitelj te je postao veliki župan Bregalničke oblasti.

⁷⁶ Monografija *Općina Novigrad Podravski. Izabrane teme*. Novigrad Podravski 2001., 102 i 140; *Vjesnik Osječke oblasti*, 1927., str. 100(190)-102(192). Ova je proslava bila vrlo zapažena u krugu HSS-a.

⁷⁷ Očuvano je pismo dr. Jurja Ščetinca iz Bjelovara 5. srpnja 1927. nekome u Đurđevac iz kojeg se vidi da se Ščetinec nije kandidirao, ali da je organizirao izbore i podržavao u Koprivnici kandidata prof. Bogdana Babića. Zahvaljujem Đurđevčanima koji su mi 2004. godine dali na uvid Ščetinčevo pismo.

Oblasna skupština nije sazivana do 5. studenoga 1927., a tada je sazvana ukazom kralja s nalogom da izradi proračun za 1928. godinu i da održi skupštine po potrebi te ih je do jeseni 1928. održano šesnaest. Međutim, kraj 1927. i početak 1928. bio je obilježen krizama jer se proračun za 1928. sastavljao vrlo teško. Kada ga je izradio Odbor i potvrdila Skupština 1. ožujka 1928., nije ga potvrdio ministar financija koji ga je vratio na doradu i preradu, s time da je postojala velika bojazan da podbace ubrani prinosi, kao što se zbilo i 1927. godine te da se program ne može realizirati.

Skupština 3. studenoga 1927. na kojoj se raspravljalo o sredstvima za 1927., ali i o proračunu za 1928. bila je vrlo teška. Proračun za 1927. odobrio je tek 2. prosinca 1927. ministar financija, s time da se sredstva nisu smjela prebacivati iz jedne stavke u drugu, a zbog kasnog odobrenja proračuna nisu se više mogla iskoristiti. Osim toga, nestalo je onog oduševljenja u narodu za rad oblasne samouprave jer narod dotad nije osjetio neka bitna poboljšanja. Očito je trebalo raditi drukčije. Proračun za 1928. sastavljen je na isti način kao i zagrebački proračun, s time da je uvedeno mnoštvo oblasnih prireza (25 posto na zemljarinu, razrednu kućarinu, tecivarinu III. razreda, plaće činovnika i namještenika, takse za kina, takse na zabave, takse na lovne i ribolovne karte, takse za dozvole za nošenje oružja, takse za lovišta, takse za držanje luksuznih pasa, takse za izdavanje obrtnica i trgovačkih dozvola, takse na oglase, takse od dozvola na sječu šuma, takse na karte privatnih željeznica, takse na marvinske putnice, takse na motorna vozila, propis otkupa javnih radnja, oblasna trošarina itd. No, sredstva predviđena u proračunu nisu ušla u blagajnu oblasnog odbora. Tako su takse za dozvole na sječu šuma trebale donijeti u 1928. godini 1,917.476 dinara u oblasti, ali od kraja listopada 1928. ušlo je u blagajnu samo 111.562 dinara jer su uplate plaćane kada su sječe izvršene, a to očito nije bila 1928. godina.⁷⁸ Neki su zastupnici tražili za 1928. smanjenje oblasnih prireza jer su porasli državni porezi, a pokazalo se da se svi planirani poslovi samouprave ne mogu platiti zbog nedostatka novca. Adam Marin, paroh iz Medinaca, izabran na području Slatine na listi Samostalne demokratske stranke, predlagao je da se broj članova Oblasnog odbora smanji od osam na pet jer bi se tako uštedjelo 180.000 dinara na godinu. No, to nije prihvaćeno s obrazloženjem da je Osječka oblast velika i da treba više stručnjaka na svojem čelu jer u protivnom neće moći uspješno ostvariti ni minimalne planove. Na sjednici 4. studenoga 1927. usvojena je prevažna Uredba o ustrojstvu Odbora za unapređenje seljačkih gospodarstava i Uredba o odborima seoskih kućanica, a Stjepan Čmelik, koji je tijekom cijelog djelovanja oblasne samouprave bio na čelu Odjela za narodno gospodarstvo, pokazao se izvrsnim stručnjakom za poljoprivredu i stočarstvu. Međutim, proračuni za 1927. i 1928. bili su kamen spoticanja za oblasnu samoupravu te je Viktor Pogačnik 28. siječnja 1928. dao ostavku, a uskoro ga je slijedilo i nekoliko drugih zastupnika. Vujović je vladao tako da je imenovao komesare u mnogim mjestima i gradovima, što je samo zaoštravalo krizu pa ga je konačno beogradska vlada smijenila kako ne bi i dalje rasla napetost u oblasti te je za velikog župana imenovan dr. Marijan Hanžeković.⁷⁹

⁷⁸ *Izješće o radu Oblasnog odbora i o radu svih samoupravnih ustanova Osječke oblasne samouprave od 5. studenoga 1927. do 1. studenoga 1928. podneseno Oblasnoj skupštini Osječke oblasti u redovnom zasjedanju 7. studenoga 1928. po predsjedniku oblasnom odbora prof. Ljubomiru Maštroviću, Osijek 1928., 24.*

⁷⁹ Dr. Marijan Hanžeković (Zagreb, 26. travnja 1882. -), pravnik. Gimnaziju je pohađao u Osijeku, Vinkovcima i Karlovcu. Radio je kao šef policije u Požegi, Osijeku i Karlovcu, a 1922. postao je prvi veliki župan Primorsko-krajiške oblasti. Ubrajao se među najbolje velike župane. Ženidbom je bio povezan s poznatom obitelji Koydl iz Požege, zaslužnom za vinogradarstvo. Otac financijskog stručnjaka Marijana Hanžekovića (Požega, 1915. - Zagreb, 1993.).

Nezadovoljan stanjem u Osječkom odboru koji nije slijedio Zagrebački oblasni odbor Stjepan Radić uputio je u Osijek prof. Ljubomira Maštrovića koji je u Križevcima ostao bez posla.⁸⁰ Dolazak Maštrovića odmah se osjetio u radu Oblasnog odbora i Oblasne skupštine kojom predsjedava prof. Pavetić iz Broda. U tom sazivu od kraja 1927. do kraja 1928. održano je šesnaest sjednica Oblasne skupštine s izvanredno bogatim dnevnim redom i s posebnim naglaskom na donošenju uredbi važnih za gospodarstvo, zdravstvo i prosvjetu. Ono što nije mogao provesti Radić i Josip Predavec kao Radićev nasljednik u Zagrebu uspio je provesti Maštrović u Osijeku dodajući još neke nove uredbe koje nisu bile izrađene u Zagrebačkoj oblasti. U Osječkoj oblasti su mnogo uspješnije obavljani poslovi vezani uz uzadružene zdravstvene općine pa iako koprivnička bolnica kao gradska nije spadala pod Osječku oblast, ipak je zdravstvo kroz rad oblasne samouprave mnogo napredovalo.⁸¹ Zahvaljujući Hanžekoviću, ni u Osječkoj oblasti ni u Oblasnoj skupštini nije bilo većih sukoba do jeseni 1928. između Maštrovića i državnih vlasti jer je rad samouprave usmjeren prema gospodarskim i zdravstvenim problemima koji su rješavani vrlo uspješno. Stjepan Čmelik, agronom iz Virovitice, predsjednik je Odjela za narodno gospodarstvo, Dragutin Herceg za građevine, Adam Pakaci za narodnu prosvjetu, Fabo Petrović za samoupravnu administraciju, Stjepan Šiftar za socijalnu skrb, a Josip Kovačić bio je u to vrijeme tajnik Oblasnog odbora.

Gotovo svi pravilnici, propisi i uredbe koje je izrađivao Stjepan Radić u zagrebačkom Oblasnom odboru Zagrebačke oblasne skupštine na Markovu trgu 6 slani su odmah u Osijek gdje su ih potom usvajali Osječki odbor, odnosno Osječka skupština uz male ili nikakve preinake. Maštrović je iskoristio Seljačko-demokratsku koaliciju te mogućnost suradnje Hrvata i Pribičevićevih Srba u tom vremenu pa je Oblasni odbor Osječke oblasti bolji od zagrebačkog Oblasnog odbora kojemu veliki župan sve češće zaustavlja propise i onemogućuje rad te se silna energija trošila na sastavljanje tužbi na Državni savjet u Beogradu.

Zna se da je 28. travnja 1928. došao Stjepan Radić u Osijek te da je u kazalištu održao govor o financijama i privredi, a mnoštvo naroda došlo je iz Adolfovca i Retfale.⁸² Veliki župan je 31. svibnja 1928. potvrdio Uredbu o prijenosu imovine poplavne zaklade Osječke oblasti s države na oblasnu samoupravu, što je bilo vrlo važno zbog uređivanja nasipa.⁸³ Međutim, uklanjanjem

⁸⁰ Ljubomir Maštrović (Nin, 7. travnja 1893. - Zadar, 10. studenoga 1962.) izbačen je iz Zadarskog sjemeništa zbog pisanja u đlačkom listu *Bostan*. Gimnaziju je polazio u Zadru, a zatim studira u Zagrebu na Mudroslovnom fakultetu gdje je predsjednik pravaškog akademskog kluba "Kumičić", 1913. i urednik *Mlade Hrvatske*, a piše i kazališne kritike u listu *Hrvatska*. Dobiva profesuru u Šibeniku, ali nakon talijanske okupacije tog dijela zemlje dobiva mjesto u Osijeku gdje uređuje *Hrvatski list*. Odbio je premještanje u Rumu pa je uzdržavan dok nije dobio mjesto kao profesor na Učiteljskoj školi u Križevcima, a 1924. i na novootvorenoj križevačkoj gimnaziji. No, to mjesto gubi kada je u akciji vlade za smanjivanje broja gimnazija križevačka gimnazija zatvorena. Od 1924. se veže uz Radićevu stranku te je iste godine bio izabran za predsjednika kotarske organizacije Hrvatske seljačke pučke stranke u Križevcima kod kojega uvijek odsjeda Stjepan Radić kada dolazi u Križevce. G. 1926. bio je izabran za križevačkoga gradonačelnika, ali gubi taj položaj postavljanjem komesara od Stopara te odlazi 1928. u Osijek gdje vodi Oblasni odbor Osječke oblasti po Radićevim uputama. Iako proganjan, nije se slagao s Mačekovom politikom pa, usprkos proganjanju vlasti, 1933. osniva svoju grupu koja 1934. pokreće u Križevcima list *Dom* čiji je i urednik. Kada je Maček izašao iz zatvora 1936., okomio se na Maštrovića koji te godine odlazi u Zagreb gdje seli i list, ali se on brzo ugasio. Poslije rata radio je na Partizanskoj gimnaziji u Zagrebu, da bi 1951. otišao u Zadar gdje je 1952. pokrenuo *Zadarsku reviju* (HDA, Personalni dosije, 9352. - Lj. Maštrović; *Hrvatski list*, 192, 26. kolovoza 1922. - R. Horvat, Seoba učitelja. Opširnije Ivan PEKLIĆ, *Hrvatska seljačka stranka u križevačkom kraju 1904. - 2004.*, Križevci 2004., 49-51 i d.).

⁸¹ Isto tako je doručena sistematizacija za primalje te je u đurđevačkom kotaru u devet općina radilo 14 primalja i nije bilo nijedne općine bez primalje. U koprivničkom kotaru u sedam općina sve su imale primalje osim Ždala.

⁸² *Vjesnik Osječke oblasti*, 16, 15. svibnja 1928., str. 151. Stjepan Radić je svakako dobio uvid u sve uredbe koje je izradio Oblasni odbor i vjerojatno je bio vrlo zadovoljan radom. Razmotrene su i prilike u općinama i dogovorene određene promjene.

⁸³ *Vjesnik Osječke oblasti*, 18, 11. lipnja 1928., 173.

Vujovića i postavljanjem Hanžekovića za velikog župana, a Maštrovića za predsjednika Oblasnog odbora stanje se smirilo i rad samouprave se osjeća u svim njezinim poslovima jer pomalo pritječu i sredstva od prireza, ali i od prijenosa poslova s države na oblasti. Izrađena je Uredba o oblasnom odboru koja je mnogo bolja od Uredbe zagrebačkog Oblasnog odbora⁸⁴ jer je bilo više vremena za njezinu izradu.⁸⁵ Potvrđena je Uredba o metiljavosti stoke, Uredba o oblasnom fondu za unapređenje stočarstva, Uredba o proširenju djelatnosti Oblasne štedionice u Zagrebu na područje Osječke oblasti, Uredba o oblasnim ručnim ljekarnama, Uredba o službenim odnosima oblasnih samoupravnih činovnika i namještenika Osječke oblasti. Hanžeković je na svoju ruku potvrdio 16. ožujka 1928. pravilnike za rad Odbora za unapređivanje seljačkih gospodarstava i istoimenih mjesnih odbora, Uredbu o ustanovljivanju dimnjačarskih pristojbi, Uredbu o oblasnim liječnicima, Uredbu u oblasnim primaljama, Uredbu o oblasnim javnim radnjama, Uredbu o oblasnim agronomima, Uredbu o otkupu javnih radnja itd. Uredbe nisu potvrđivane i objavljivane onim redom kako su donošene, što pokazuje da je bilo mnogo otpora i da je trebalo uvjeravati vlasti da su one korisne za narod te da je to i u interesu države.⁸⁶ Bjelovarski trgovac Stjepan Šiftar bio je u Odboru zadužen za izložbe, kućni obrt i tečajeve pa se pomišlja i na košaračke tečajeve s obzirom na veliku količinu vrba, a u budžetu za 1928. određeno je 100.000 dinara za podizanje kućnog obrta. Čmeliku je čak uspjelo da na trošak Odjela narodnog gospodarstva polovinom 1928. pokrene časopis Napredni gospodar koji je nastavio izlaziti i nakon što su samouprave obustavile rad. Čmelik je zaslužan što je poljoprivreda u cijeloj Osječkoj oblasti pokazivala pozitivna kretanja, a kroz organizaciju izložbi s nagradama i tečajeva seljaci su se upoznavali s modernim dostignućima agrotehničke kulture.

Osječka oblast bila je poljoprivredna pa je i Odjel narodnoga gospodarstva na čelu s Čmelikom imao mnogo posla, pogotovo što je u taj odjel spadala i obrana od poplava i vodograđevine. Budući da se ponajviše susretao tropoljni, a samo ponegdje četveropoljni sistem obrade oranica, u Podravini se nije sadilo mnogo industrijskog bilja jer u blizini nije bilo tvornica za preradu. Stočarstvo, konjarstvo, peradarstvo bili su vrlo razvijeni, ali je bilo dosta nedostataka zbog siromaštva seljaka koji nisu mogli izgraditi gnojnice ni dobre staje za stoku. Simentalske krave i teški belgijski konji prevladavali su kao već potpuno aklimatizirani od Koprivnice do Valpova. Bilo je lijepo vidjeti te snažne konje na podravskim cestama. Vinogradarstvo je jako zaostalo i mnogi su još sadili direktno rodeću sortu koja je bila otporna na bolesti, a mogla je uspijevati i na podvodnom zemljištu. Tečajevi vinogradarstva održani su u oblasnoj ratarnici u Požegi, a podravski mladići su vjerojatno poslani na tečaj Zagrebačke oblasti u Križevcima. Dijeljena je Čmelikova knjižica "Osnovni temelji gospodarstva" te knjižica dr. Piusa Pavlinića "Izgradnja savremenog svinjca". Oblasni odbor dao je za stočarsku izložbu u Đurđevcu 65.000 dinara, što je bio najveći iznos koji je dao oblast gospodarskim izložbama, a na uporni zahtjev marvogojskih udruga održane su još manje stočarske izložbe i sajam stoke u kotaru Bjelovar s pripomoći od 30.000 dinara i u kotaru Koprivnica sa 14.000 dinara.⁸⁷ Vodila se i briga o kravama i rasplodnim doraslim junicama pa je statistički zabilježeno da u kotaru Đurđevac ima 15.433 krave i dorasle junice, 227 bikova te

⁸⁴ *Izvešće Osječke oblasti za 1928. godinu*, 72. Zajednički s Hrvatskim Radišom išlo se u organiziranje šegrtskih izložbi.

⁸⁵ *Zbornik uredaba i naredaba Osječke oblasti*, Osijek 1928. Jedan veći broj uredbi koje se nisu stigle objaviti nalazi se očuvan u fondu Osječke oblasti u Hrvatskom državnom arhivu. Neki od tih dokumenata objavljeni su u: M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Osam dokumenata*, 85-94.

⁸⁶ Detalji se mogu vidjeti u *Izvešću o radu Oblasnog odbora i o radu svih samoupravnih ustanova Osječke oblasne samouprave od 5. studenoga 1927. do 1. studenoga 1928.*, Osijek 1928.

⁸⁷ Isto, 97-98. Izlagači su bili nagrađeni lijepim plaketama.

su 1928. godine licencirana 132 bika. U kotaru Koprivnica bilo je, međutim, samo 9444 krave i dorasle junice, ali je po broju bikova koprivnički kotar sa 243 bika bio na samom vrhu te su 1928. licencirana 123 bika. U gradu Koprivnici bilo je 1519 krava i junica te 40 bikova, a 1928. licenciran je 21 bik te je od svih gradova u Osječkoj oblasti grad Koprivnica imao najjači stočni fond, ali je đurđevački kotar bio najjači kotar u cijeloj oblasti po stočarstvu.⁸⁸ Načinjen je popis svih marvogojskih udruga, pa je đurđevački kotar imao šest udruga (Zadrugu za uzgoj čistog simentalskog goveda u Ferdinandovcu, osnovanu 17. travnja 1923. sa 52 člana,⁸⁹ Hrvatsku seljačku marvogojsku udruhu u Đurđevcu, osnovanu 1911. sa 295 članova, Hrvatsku marvogojsku udruhu u Virju, osnovanu 1912. sa 180 članova, Hrvatsku marvogojsku udruhu u Virovskim Konacima, osnovanu 1912. sa 95 članova, Hrvatsku selekcijsku marvogojsku udruhu u Virju, osnovanu 1922. sa 193 člana, te Hrvatsku marvogojsku udruhu u Konaku-Severovcima, osnovanu 1924. sa 24 člana). Samo je pakrački kotar imao tako mnogo udruga. Od 1914. djelovala je Hrvatska marvogojska udruha u Koprivničkim Bregima sa 20 članova. U konjarstvu u đurđevačkom kotaru popisano je 3688 kobila i ždrebica te 101 pastuh, u koprivničkom kotaru 1878 kobila i ždrebica te 54 pastuha, a u gradu Koprivnici bilo je 669 kobila i ždrebica te 12 pastuha. Iako se naši kotarevi nisu mogli mjeriti po broju konja sa slavonskim, ipak je 6000 konja bio golem konjski fond.⁹⁰

Ceste su bile u lošem stanju, a oblast je na temelju Uredbe o prijenosu poslova na oblasne samouprave od 1. travnja 1928. primila i uzdržavanje državnih i zemaljskih cesta, preuzevši i obavezu brige za općinske ceste prvog reda. Znajući da bez dobrih prometnica nema ni trgovine, osječka je oblast dobar dio svoje aktivnosti usmjerila na nabavu cestovnog posipala, a veći dio sredstava upotrijebljen je za ceste u Slavoniji. U Podravini je pomoć od 8250 dinara dobila samo upravna općina Ždala. U zamjenu za to dano je 20.000 dinara za uređenje ruševne obale Drave kod Molva. Osim toga, na zahtjev zastupnika koprivničkog i đurđevačkog kotara odlučeno je da se uredi valjani prijevoz preko Drave na oblasnoj cesti Molve - Repaš - Ždala, a Oblasni je odbor dao pomoć od 15.000 dinara Martinu Žufiki i Stjepanu Pobiju za nabavu motornog čamca za prijevoz preko Drave.⁹¹

Time što je novoosnovani Oblasni hidrotehnički odjeljak u Osijeku od 1. lipnja 1928. preuzeo i sve poslove kotarskog hidrotehničkog odjeljka u Koprivnici, kao i poplavnu zakladu, dogodile su se i velike promjene. Dakako, sredstva su se usmjerila više prema Slavoniji nego prema Podravini, što je stvorilo dosta veliko nezadovoljstvo zbog svakogodišnjih katastrofalnih poplava na potocima Koprivnica, Glogovnica i Česma. Nasipi na Dravi bili su u vrlo lošem stanju, ali se pokazalo da interesne zajednice imaju slabu moć jer su prinosi podbacili. Bila je planirana odvodnja nizine oko Pitomače te je u lipnju 1928. načinjen elaborat za izvedbu radova za 648.005 dinara, s time da su svi interesenti trebali u gotovini platiti 50 dinara po jutru. Odvodnja đurđevačke Podravine počela je još 1830. gradnjom kanala Čivičevac i trebalo je voditi računa o 25.225 hektara. I za ovo područje izrađen je 1924. elaborat te su interesenti od 1925. do 1928. trebali uplatiti 3,348.320 dinara, ali je do jeseni 1928. uplaćeno samo pola sredstava pa su i radovi zapinjali. No, ipak se radilo na kanalima Kopanjeg, Rakovka, Mrtvica, Kladje, Rog Strug, Raiznerovac, Suha Katalena, Krnišćak, Turnuški, Zagradom, Sv. Ana, Gornji Vrti, Čivičevac,

⁸⁸ Isto, str. 102. Od 18 uvezenih rasplodnih bikova u 1927. koprivnički i đurđevački kotar dobili su svaki po pet komada na državni trošak, a uz sufinanciranje oblasti uvezeno je 1928. godine 67 komada te je Đurđevac dobio dva bika, Koprivnica tri (str. 104).

⁸⁹ Isto, tabela ispred str. 105.

⁹⁰ Isto, tabela iza str. 106. Oblasni odbor je nabavio i neke knjige, a onda je 4. srpnja 1928. zaključio da se okružnicom upozore općinska poglavarstva da podatke za poljoprivrednu statistiku, koje su od 1921. dostavljali vlastima, dostavljaju sada statističkom uredu Osječke oblasne samouprave.

⁹¹ Isto, str. 117-118.

Krčevine, Jadaniš, Bistra, Šarampovo, Pačica, Orlov Jarak, Rinja, Telnica, Bistra Gjurjevačka, Bistra Koprivnička, Komarnica, Zdela i Trnje. Veliki radovi obavljani su u Koprivnici gdje je trebalo urediti potok Koprivnicu od željezničke pruge Koprivnica - Kloštar uz dizanje nasipa za obranu Dubovca i ugradnju tri betonska čepa, a predviđeni su i veliki zahvati kod Kvakarićeva mlina koji su stajali 280.000 dinara, od čega je Oblast dala 50.000 dinara.⁹²

Oblasni odbor imao je mnogo posla s radom općina zbog učestalih pritužbi na njihov rad. Tijekom 1928. stručnjaci su pregledali poslovanje Šemovaca, Molva, Ferdinandovca, a mnogo je problema bilo s upravom grada Koprivnice gdje se mnogo toga nagomilalo tijekom proteklih deset godina.

U srpnju 1928. odlikovanje sv. Save V. razreda dobili su Franjo V. Šignjar iz Virja, Miloš Ljubić iz Novigrada Podravskog, August Katar pčelar iz Koprivnice i Mate Lovrak učitelj u V. Zdencima.⁹³ Međutim, to je već vrijeme nakon atentata na Radićeve zastupnike u Narodnoj skupštini. U Oblasnoj je skupštini 17. kolovoza 1928. održana komemoracija u povodu smrti Stjepana Radića. Naslućujući da će ubrzo doći kraj samoupravama, neki se članovi Oblasnog odbora povlače pa Maštrović preuzima i njihove referade te radi dan i noć kako bi se dovršile uredbe koje su potrebne seljačkom gospodarstvu.⁹⁴ Na sjednici 3. studenoga 1928. potvrđena je Uredba o privremenim čuvarima kanala i vodogradevina, Uredba o održavanju tečajeva za općinske načelnike, Uredba o tečajevima za nepismene i drugo. Sve se to u većoj ili manjoj mjeri reflektiralo i na đurđevačko i koprivničko područje, iako je dakako proglašenje diktature usporilo, ali ne i posve poništilo te uredbe koje je nametao život pa je većina njihova sadržaja bila ugrađena i u Zakon o poljoprivredi koji je izradio Oton Frangeš Mihanović kao ministar poljoprivrede 1930. godine. Još 8. studenoga 1928., kada zagrebačka Oblasna skupština proživljava posljednje trenutke, Osječka izglasava Uredbu o ustrojstvu Odsjeka za poboljšavanja tla i izgradnju vodotoka, više uredbi o zdravstvu, Uredba o sanaciji sela, Uredba o bolničkim i zdravstvenim ustanovama Osječke oblasti. Kako bi se prisilili gradski načelnici na pošten rad, na skupštini 9. studenoga 1928. donesena je Uredba o ustrojstvu i kompetenciji karnosnog postupka protiv gradskog načelnika te ostalih činovnika i namještenika u gradovima jer su činovnici samouprave pronašli da se gradovima pa i Koprivnicom prošlih godina kojekako gospodarilo. Donesena je i Uredba o nabavi i raspodjeli rasplodnjaka koji su nabavljeni posredstvom Osječke oblasne samouprave te Uredba o nabavi i davanju na upotrebu gospodarskih strojeva itd. Oblasni odbor je 26. listopada 1928. dovršio Uredbu o prijenosu županijskih nekretnina na Oblasti te o kompetenciji karnosnog povjerenstva Oblasnog odbora protiv načelnika te činovnika seoskih općina i trgovišta. Na istoj je sjednici dodijeljeno 10.000 dinara općini Hampovica za popravak općinskih cesta, a odlučeno je da se 15.000 dodijeli za školsku kuhinju školi u Hampovici i Oriovcima.⁹⁵ Gotovo neometano Oblasna skupština Osječke oblasti radi do 21. studenoga 1928. kada je Maštrović s cijelim Oblasnim odborom dao ostavku zbog rastjerivanja Zagrebačke oblasne skupštine 12. studenoga 1928., ali i zato što je križevački komesar dr. Lavoslav Hanžek⁹⁶

⁹² Isto, str. 121-134, 138. Od kotarskog hidrotehničkog odjeljka u Koprivnici preuzeto je 70.263 dinara kao ostatak sredstava za uređenje obale đurđevačke Podravine te uzdržavanje Prevlašćice i Gliboka. Zanimljivo je da općina Novigrad Podravski nije ništa uplatila u Gjurjevačku zajednicu interesenata za odvodnju. Najveći radovi su ipak napravljeni na uređenju potoka Koprivnice u samoj Koprivnici, što je posljedica velike poplave 1926. godine.

⁹³ *Vjesnik Osječke oblasti*, 19, 1. srpnja 1928., str. 192.

⁹⁴ Tako je dao ostavku i Fabo Petrović koji je vodio Upravni odjel.

⁹⁵ *Narodni val*, 251, 30. listopada 1928. - J. Barišić, Sjednica osječkog oblasnog odbora.

⁹⁶ Lavoslav Hanžek (Zagreb, 7. veljače 1884. - stradao u ustaškom logoru 1942.) radio je kao odvjetnik u Zagrebu, Petrinji, Bjelovaru i Križevcima. Bio je član Privremene narodne skupštine, a kraće vrijeme i ministar za agrarnu reformu. Bio je veliki protivnik Stjepana Radića (HDA, fond Braće hrvatskog zmaja, kut. 116. i HDA, Policijski karton br. 1674.- Hanžek).

15. studenoga bio imenovan za velikog župana Osječke oblasti. Podnoseći 7. studenoga 1928. izvještaj o radu oblasne samouprave, Maštrović je rekao: "Pitanje samouprave nije lako, ono traži mnogo znanja, ali još više ljubavi i razvit duboki smisao za socijalna pitanja. Samouprava mora biti socijalna ili je nema, a ne smije biti državna. Konzekvenciju može imati državna, ali osnova i cilj mora biti socijalan."⁹⁷ Ne znajući da se rad oblasnih samouprava bliži kraju, osječki oblasni zastupnici izabrali su na Oblasnoj skupštini 21. studenoga novi Oblasni odbor na čelu s dr. Stjepanom Košutićem, također prebjegom iz Zagreba⁹⁸ koji je preuzeo vođenje Odjela samoupravne administracije i financija. Na čelu Odjela narodnoga gospodarstva bio je ponovno izabran Stjepan Čmelik, a Odjel za narodnu prosvjetu vodio je Mato Petrović, rođak Franje Petrovića, zdravstvo i socijalnu pomoć Tomo Vojković, Odjel za industriju, obrt i trgovinu te statistiku Marko Petrović, a javne radnje i građevinarstvo Stjepan Martinović. Odbor je uspio predložiti na skupštini 23. studenoga 1928. oblasni proračun od 41,292.322 dinara.⁹⁹ To je prvi proračun sastavljen s iskazivanjem stvarnih potreba oblasti, ali su ga Ministarstvo i novi veliki župan smanjili na 17,913.696 dinara.¹⁰⁰ Znaajući da se bliži kraj njihova rada, izabrani su članovi ravnateljstva u zagrebačku Oblasnu štedionicu, i to uglavnom Bjelovarčani jer se mislilo da će jedna novčana ustanova lakše preživjeti krizna vremena s obzirom na to da je materijalno osigurana.¹⁰¹ Zadnja uredba koju je izglasala skupština bila je Uredba o obvezatnom osiguranju usjeva i plodova od tuče, i to 15. prosinca 1928. godine. Poslije toga se žandarmerijom sprečava sastanak skupštine te je 6. siječnja 1929. dr. Mile Dejanović obavijestio pismeno Oblasnu skupštinu i Oblasni odbor da su Ministarski savjet i Ministarstvo unutrašnjih poslova zabranili održavanje njihovih sastanaka, čime konačno prestaje rad osječke samouprave. Međutim, od 15. prosinca do kraja godine podijeljena su sva sredstva koja su se našla u blagajni Oblasnog odbora. Novi komesar Osječke oblasti Ernest Pascher opet je spojio oblast i samoupravu te je 30. siječnja 1929. podnio izvještaj da samouprave više nema, a sve poslove ukinute Osječke oblasti prenio je u jesen 1929. na Savsku banovinu.

Iako je Podravina bila udaljena od sjedišta Osječke oblasti, ipak je Podravina dosta unaprijeđena radom Oblasnog odbora čiji članovi nisu zanemarivali ovaj kraj koji je više nego ijedno drugo područje bio njihova veza s hrvatskom metropolom Zagrebom.

Sadržaj rada Oblasnog odbora nije bio istovjetan radu Oblasnih skupština i konkretniji je s obzirom na život u oblasti. Iz fragmentarno očuvanih zapisnika Oblasnog odbora možemo pratiti rad Oblasnog odbora od 16. travnja 1928. do 20. prosinca 1928. jer je u tom razdoblju održano 107 sjednica Oblasnog odbora.¹⁰² Mislimo da je važno koje su se odluke odnosile na Podravinu, iako se iz tih zapisnika može iščitati i rad oblasnih bolnica u Osijeku, Bjelovaru i Virovitici, lječilišta Lipik i Daruvar te mnogo toga što je spadalo u nadležnost oblasti koja je u jesen 1928. bila mnogo veća nego u proljeće 1927. godine. Tako je 19. travnja 1928. Odbor zaključio da se raspiše natječaj za mjesto oblasnog liječnika u Goli, a koji bi vodio brigu za zdravstvene općine Gola - Ždala koji bi preuzeo i tri ambulante za trahom koje su bile vlasništvo Higijenskog zavoda. Na istoj sjednici odobren je proračun Gradske bolnice u Koprivnici s potrebom od 2,165.753

⁹⁷ *Izvješće*, n.dj., str. 5. Maštrović je rekao da citira Radića, no u zapisniku Zagrebačke oblasne skupštine tog citata nema pa ju je vjerojatno Maštrović vlastoručno zapisao (Usporedi: *Radićev sabor*, n.dj., 29-36).

⁹⁸ Dr. Stjepan Košutić, vidi bilj. 12. Njegov mlađi brat August bio je oženjen kćerkom Stjepana Radića Mirom.

⁹⁹ *Službene novine Osječke oblasti*, 4, 8. veljače 1929., str. 33-43.

¹⁰⁰ *Službene novine Osječke oblasti*, 8, 1. travnja 1929., str. 82-83.

¹⁰¹ Pavetić, dr. Ivan Lebović, bjelovarski odvjetnik, dr. Milan Omčikus iz Bjelovara te Dragan Devčić iz Đakova i Josip Sever, financijski kontrolor iz Pitomače (vidi M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Osam dokumenata*, n.dj., 93-94).

¹⁰² Hrvatski državni arhiv, fond Osječke oblasti, kut. 1. - Ovdje se nalaze samo zapisnici od 73 do 107 očuvani. Odluke su samo djelomično objavljivane i u *Izvješćima Osječke oblasti*, 1928., str. 38, 39-40, 45-63, 72 itd.

dinara i pokrićem od 1,814.500 dinara te se moli država da se manjak od 351.253 dinara, koji je nastao zbog gradnje kirurškog odjela i uvođenja centralnoga grijanja, podmiri iz državnog proračuna i dugoročnog zajma. Na sjednici 5. svibnja 1928. dopušteno je privatnom liječniku dr. Tomislavu Bezdeku u Sokolovcu da osnuje ručnu ljekarnu. Odbijena je molba Berte (Jelke) Takač da joj se da pomoć od 11.000 dinara za 18-mjesečno školovanje na primaljskom učilištu u Zagrebu. Podržano je ukidanje lukna u selu Torčec jer nema nikakva razloga da to selo, koje je nekoć pripadalo provincijalu, bude jače opterećeno nego ostala sela jer su svi građani po pravima i dužnostima izjednačeni. Nije podržana molba primalje Ane Čokonaj u Goli da joj se godišnje prinadležnosti povećaju sa 1200 na 1800 dinara i doplatak na skupoću sa 2400 na 6800 dinara zato što je pri izboru za primalju 1924. godine pristala na gornja primanja. Velik je posao dobio odbor kada je na njega prenesena nadzorna i disciplinska vlast nad općinskim samoupravama. Na sastanku odbora 7. svibnja 1928. zamoljen je veliki župan Osječke oblasti da sve postupke protiv općinskih činovnika prenese na Oblasni odbor i da se odmah počne nadzirati poslovanje općinskih poglavarstava, kao i gradova II. reda. Na istoj je sjednici raspravljano o plaćanju povišene najamnine za skladišta šodera i kamena na željezničkim stanicama. Oblast je zauzela stav da je najamni ugovor potpisala Građevinska sekcija, a ne Oblasni odbor, no ona se ispričavala da nema za to novca pa su stovarišta na stanicama u Koprivnici, Lepavini, Pitomači i Kloštru došla u pitanje. Radilo se o iznosu od samo 3972 dinara. Čmelik je izvijestio da će se na Križevačkoj ratarnici održati tečajevi o cijepljenju i da na taj tečaj želi ići više mladih ljudi iz Križevaca te je zaključeno da se votira 200 dinara po osobi na teret oblasnog proračuna za polaznike tečajeva, što uključuje troškove za prehranu, stanovanje i nabavu noža za cijepljenje. Odobreno je dvomjesečno bolovanje Tomislavu Kovačeviću, oblasnom agronomu đurđevačkog kotara. Kovačević je neprestano sabotirao taj rad pa je konačno i otpušten.¹⁰³ Odobren je dopust agronomima za posjet poljoprivredno-industrijske tekstilne izložbe u Skoplju 24. svibnja, kao i okupljanje svih kotarskih agronoma u Slavonskoj Požegi od 17. do 19. svibnja 1928. gdje se trebalo proanalizirati stanje u pojedinim granama narodnoga gospodarstva, a Čmelik je imao predavati o djelovanju umjetnih gnojiva s obzirom na biokemičke i biofizičke prilike u zemlji s posebnim osvrtom na najnovija dostignuća. Zaključeno je da pravoužitnici Bjelovarske imovne općine ne moraju plaćati taksu od dva posto na sječu šume, a onda je to prošireno i na pravoužitnike Brodske imovne općine u Vinkovcima. Odbijena je molba bivše primalje Doroteje Ilić iz Peteranca za potporu. Na sjednici Oblasnog odbora 21. svibnja 1928. izvijestio je Maštrović da je 18. svibnja 1928. veliki župan uputio na sva kotarska i gradska poglavarstva okružnicu da se ima spriječiti svako pregledavanje općina po oblasnoj samoupravi, no da je naknadno postignut dogovor da se ta pregledavanja ipak provedu, ali u suradnji s državnim organima. Na istoj je sjednici zaključeno da se za uzadruženu zdravstvenu općinu Gola - Ždala mora postaviti oblasni liječnik čije će sjedište biti Gola. Dogovoreno je da se osnuje odjeljenje za statistiku kod Oblasnog odbora i da se Josip Brodjanac pošalje Kraljevskom statističkom uredu u Zagreb zbog uputa. Budući da je Drava ugrozila oblasnu cestu Molve - Molvanski prevoz te nakon što je oblasni inženjer utvrdio da Drava na tom mjestu nije regulirana, određeno je 20.000 dinara za sanaciju, a još 20.000 do 30.000 dinara trebali su dati žitelji Molva u obliku radne snage. Oblasni odbor dogovorio je da se radi održavanja cesta treba osnovati barem 15 nadcestarija te je na oblasnoj cesti Varaždin - Našice uspostavljeno pet nadcestarija, s time da su za cestare imenovani među ostalim i Đuro Šubić i Lovro Kopolčec iz Kloštra te Andrija Šipek iz

¹⁰³ On nije napustio službu te mu je na sjednici 13. lipnja 1928. dan tromjesečni otkaz, kao i Josipu Prevariću iz kotara Koprivnice.

Pitomače. Zaključeno je da 25. svibnja 1928. predstojnik odjela za narodno gospodarstvo Stjepan Čmelik održi predavanje u Pitomači o gospodarstvu i unapređivanju seljačkih kućanstava, kako je to zamolilo prosvjetno društvo Osvit u Pitomači. Na molbu književnice Mare Matočec iz Korije odobren je jedan simentalski bik pustari Korija u virovitičkom kotaru. Na skupštini Saveza stočarskih zadruga Hrvatske predstavnik iz Đurđevca bio je gospodarski nadzornik Ante Makar. Za nabavu glazbala Hrvatskom sokolu u Novigradu Podravskom dana je pomoć od 5000 dinara, a pripomoć Hrvatskom pjevačkom društvu Podravec u Koprivnici za gradnju Hrvatskog doma odložena je dok se ne prikupe potrebne informacije.

Na sjednici 1. lipnja 1928. Odbor je odlučio da se za svakog kotarskog agronoma trebaju nabaviti aparati kako bi se mogla ispitati klijavost sjemenja, kvaliteta zemlje, kvaliteta mlijeka i drugo. Vatrogasnom društvu u Novigradu Podravskom dodijeljena je pripomoć od 4000 dinara. Potvrđen je izbor dr. Vladimira Vondračeka za uzadruženu zdravstvenu općinu Hlebine - Novigrad Podravski. Potvrđen je proračun općine Đurđevac za 1927. godinu s rashodom od 1.205.676 dinara, a zbog manjka 481.740 dinara dopušten je općinski namet od 200 posto na pogodovni porez od 48.949 i općinski namet od 500 posto na iznos od 76.768 dinara državnog poreza, što je značilo vrlo veliko opterećenje. Za pitomačku općinu rashod za 1926. utvrđen je na 542.336 dinara te manjak od 314.199 dinara pa je i ovdje trebalo raspisati prvi prirez od 200 posto, odnosno drugi od 400 posto. Potvrđen je ugovor sklopljen između općine Virje i Vjekoslava Janeša za kupnju općinske zgrade u iznosu od 175.000 dinara.

Na sjednici Oblasnog odbora 9. lipnja 1928. zaključeno je da se organiziraju gospodarske izložbe i da se u sklopu toga održi u Đurđevcu stočarska izložba koju treba pomoći sa 25.000 dinara za organiziranje i sa 50.000 dinara za nagrade. Na istoj sjednici izviješteno je da se od Gradskog poglavarstva u Koprivnici ne ubiru sve oblasne takse i trošarine te ocjenjuje da time gradski činovnici "sabotiraju rad oblasne samouprave" pa da treba protiv istih povesti disciplinski postupak, a i postupak za naknadu štete. Imbru Bizoviću iz Sv. Gjurja kraj Ludbrega dano je 1500 dinara za nabavu novog konja jer mu je starog, vrijednog 3000 dinara, ubio grom. Odobrena je pripomoć od 30.000 dinara za popravak djevojačke škole u Starom gradu u Đurđevcu te 20.000 dinara općini Virje za gradnju nove školske zgrade u Virjanskom Crncu. Oblasni odbor preuzeo je od Hidrotehničkog odjeljka u Osijeku novac za osnivanje vodnih zadruga te operate zajednice interesenata za radove koji će se obavljati u 1928. godini.

Na sjednici Odbora 13. lipnja 1928. izviješteno je da je 11. lipnja sklopljen dogovor sa Zagrebačkim oblasnim odborom o hitnom osnivanju osječke podružnice zagrebačke Oblasne štedionice kako bi novac samouprave ostao na tom području. Naime, dogovoreno je da će moći davati zajmove do 100.000 dinara gradskim i seoskim općinama i zemljišnim zajednicama te drugim javnopravnim subjektima koji imaju pravo ubiranja poreza, ali i hrvatskim seljačkim zadrugama. Osječki odbor trebao je izabrati šestoricu članova u zagrebačko ravnateljstvo Štedionice, a dok to ne učini skupština, Ljubomir Maštrović, Pero Pelzer, Dragutin Zimmer, Dragan Devčić i Ivan Poštić bili su ovlašteni otvoriti štedionicu. Na istoj je sjednici dana pripomoć od 3000 dinara Imbri Šimunoviću iz Novigrada i Pavlu Stančeru iz Gole za gradnju cementnog đubrišta, a prema nacrtu Oblasnog odbora.

Na sjednici Oblasnog odbora 4. srpnja 1928. Hrvatskom sokolu u Torčecu dana je pomoć od 3000 dinara, a Hrvatskom je pjevačkom društvu Podravec dan isti iznos. Osjeća se da Oblasni odbor pojačava utjecaj i kontrolu nad radom općinskih samouprava te je dolazilo do sukobljavanja s velikim županom koji smatra da suradnja s općinama i gradovima spada pod njegovu nadležnost. Na sjednici Odbora 24. srpnja raspoređen je Maštrović, Stjepan Šiftar i referent za stočarstvo narodnoga gospodarskog odjela dr. Pius Pavlinić da odu na bjelovarsku gospodarsku izložbu u kolovozu 1928. godine. Određeno je 50.000 dinara za liječenje Stjepana Radića, dr. Ivana

Pernara i Ivana Grandje koji su ranjeni u beogradskoj skupštini 20. lipnja. Po 1500 dinara poslano je dobrovoljnim vatrogasnim društvima u Virju, Šemovcima i Gotalovu te Đurđevcu, a dogovoreno je da se među narodom podijeli 500 Pavlinićevih knjižica "Izgradnja savremenog svinjca". Na toj sjednici pročitano je odobrenje Ministarstva šuma i ruda da se proda tri jutra zemljišta državne Direkcije šuma na Đurđevačkim peskima Oblasnom odboru s pripadajućim zgradama koje se trebaju upotrijebiti za osnivanje loznog i voćnog rasadnika te je dr. Pavlinić trebao otići 28. srpnja 1928. u Bjelovar da se obavi ta predaja.¹⁰⁴ Zemljišnoj zajednici Otrovanec dodijeljen je jedan rasplodni bik.

Sjednica Oblasnog odbora 17. kolovoza 1928. mnogo je pozornosti posvetila odlukama za suzbijanje malarije, tuberkuloze i trahoma. Utvrđeno je da je prekinuto suzbijanje trahoma u ambulantom Gola, Đurđevac i Suhopolje koje je započeto poslije Prvoga svjetskog rata te da treba ponovno pregledati djecu i ustanoviti koliko je trahom raširen. Namiren je račun školske poliklinike u Koprivnici od 20.000 dinara. Sa zadovoljstvom je primljena odluka Ministarstva narodnog zdravlja da sanitetski referent oblasti mora surađivati s oblasnim liječnicima. Prosvjetnom društvu Osvit u Pitomači dana je pripomoć od 2000 dinara. Oblasni odbor odobrava nabavu dva rasplodna bika za općinu Sokolovac ističući siromaštvo općine te da općina nabavlja mosnu vagu iz sredstava veterinarske zadruge. Dogovorene su i neke zajedničke akcije sa zagrebačkim Oblasnim odborom o nabavi sjemenja za jesenju sjetvu. Odobrena je pomoć seljaku Stjepanu Derešiću iz Pitomače i Ivanu Skupinu, ravnajućem učitelju u Pitomači, te seljaku Tomi Badanjeku iz Kladara za sudjelovanje na prvom poučnom tečaju za seljake krajem kolovoza u Zagrebu, koji će se nastaviti u Brnu i u naprednim selima Austrije jer samo zorna obuka uz prezentaciju na izložbi stoke, oruđa i pokusnog oranja na Zagrebačkom zboru može unaprijediti rad na selu. Na toj je sjednici jednoglasno prihvaćen prijedlog Franje Novakovića iz Molva da se što prije iskopa "kanal" dug 1500 metara iako nije u planu za tu godinu. Seljaci bi taj posao financirali iz uplaćenih doprinosa za vodogradnju moleći pripomoć od 10.000 dinara ako bi ponestalo novca. Podnesen je i izvještaj o dotadašnjim radovima uz žalbu da općina Novigrad Podravski nije uplatila ništa iako je zadužena sa 405.706 dinara, a sve druge općine uplatile su više od polovice svojega doprinosa. Đurđevačka imovna općina je od razrezanog prinosa od 874.515 dinara uplatila 656.100 dinara, a Đurđevačka općina uplatila je 328.515 dinara od razrezanih 489.600 dinara. Prema tome, golema su sredstva trošena na uređenje dravske obale, ali i na ceste. Odobreno je da, umjesto uplate 13.200 dinara za cestovno posipalo i šljunak, stanovnici općine Ždala mogu taj trošak uplatiti radom uz molbu da im Oblasni odbor pomogne sa 8200 dinara jer teško dolaze do novca. Ogranak Seljačke sloge u Svetu Gjurju nadaren je knjigama. Poslovi oblasti su se silno razmahali jer je upravo u to vrijeme Ministarstvo financija prebacilo oblasnoj samoupravi sredstva za održavanje zemaljskih cesta, a trebalo je izdavati i sve više rješenja i kontrolirati rad općinskih samouprava te razrezivati takse. Gruntovno su prenesene na oblasnu samoupravu nekretnine ranijih županija te je bilo sve više posla i s proračunima trgovišta, općina i gradova jer je trebalo raspisivati još veće oblasne prireze nego ranije. Tako je, primjerice, proračun općine Gola za 1928. iznosio 238.266 dinara, a prihod je iznosio samo 97.219 pa je trebalo raspisati 200 posto općinski namet na pogodovni porez od 6230 dinara i 357 posto općinski namet na direktni državni porez od 36.186 dinara. No, u nekim općinama taj drugi prirez iznosio je i 500 posto, s time da su prirezi veći od 500 posto morali ići na odobrenje Ministarstvu financija u Beograd.

¹⁰⁴ Iz zapisnika Oblasnog odbora 15. prosinca 1928. vidi se da odobrenje za osnivanje oblasnog rasadnika u Virovitici i Đurđevcu nije dalo Ministarstvo poljoprivrede i voda bez posebnog pregleda poljoprivrednog referenta velikog župana, posebno kada je riječ o vinogradarstvu.

Oblasni odbor je 28. kolovoza 1928. opet riješio niz socijalnih predmeta i proveo reviziju kontrole kanala. Pod toč. 23. zaključeno je da se gotovina uboške zaklade u upravnoj općini Hlebina upotrijebi za gradnju općinskog ureda, s time da se sagradi i soba za ubogare. Hlebinama je dana i pripomoć od 3000 dinara za gradnju Hrvatskog sokolskog doma. Zaključeno je da se na Seljačko sveučilište, koje počinje u Zagrebu 15. listopada 1928., iz svakog kotara pošalje jedan mlađi seljak na teret oblasnog proračuna za 1928. godinu kako bi se unaprijedilo gospodarstvo. Martinu Žufiki i Ignacu Robiju za motorni pogon preko Drave dano je 15.000 dinara.¹⁰⁵ Marvogojskoj zadruzi u Đurđevcu smanjen je oblasni doprinos za održavanje stočarske izložbe u Đurđevcu od 50.000 na 40.000 dinara jer izložba neće biti okružna već samo kotarska, a da se tih 10.000 dinara da marvogojskim zadrugama u bjelovarskom kotaru, s tim da ta promjena obavezuje da se na jesen priredi i posebna izložba u Bjelovaru. Dano je i 10.000 dinara marvogojskim zadrugama koprivničkoga kotara radi nagrađivanja najboljih uzgajivača stoke, a 26. rujna 1928. dodano je još 4000 dinara. Na teret veterinarske zaklade odlučeno je da se za Novigrad Podravski nabavi osam komada čistih nerasta jorkširaca. Za općinu Gotalovo nabavljen je besplatno jedan čistokrvni simentalški bik. Za voditelja rasadnika u Đurđevcu imenovan je i Florijan Lončarić, a za oblasnog agronoma u Koprivnici izabran je Antun Kurjaković.

Iz zapisnika Oblasnog odbora 4. rujna 1928. vidi se da će se 6. rujna 1928. otvoriti izložba Oblasnog odbora u Đurđevcu, a dva dana kasnije i u Daruvaru, ali je Maštrović bio samo na đurđevačkoj izložbi. Svakako je zanimljiv zaključak da dr. Prebeg bude zadužen za turističku djelatnost i na zagrebačkoj i na osječkoj oblasti. Odbor je dao 6000 dinara iz poplavne zaklade za popravak ustave kod Sv. Gjurgja.

U rujnu 1928. rad Oblasnog odbora se sužava i ima mnogo odluka vezanih uz imenovanja. No, na sjednici 26. rujna 1928. iznesena je osnova Privremene uredbe o zaokruženju uzadruženih zdravstvenih općina Osječke oblasti kojom bi svako selo bilo uklopljeno u neku općinu i prema tome bi se moglo koristiti zdravstvenom službom, ali su ostavljene i slobodne mogućnosti za popunjavanje prema potrebi i mogućnostima. Hrvatskom seljačkom pjevačkom društvu Ratar u Virju na prijedlog Pakacija dana je pripomoć od 2000 dinara. Svakako je zanimljivo da je Koriji kraj Virovitice, gdje se nastanila književnica Mara Matočec, rođena u Đelekovcu, dano za gradnju nove škole 40.000 dinara te da su upravo njoj refundirani troškovi od 170 dinara za cijepjenje oblasnog bika protiv bedrenice. Franjo Novaković iz Molva dobio je tisuću dinara za studijsko putovanje po Austriji i Čehoslovačkoj. Problem oblasnog liječnika za uzadružene općine Podravske Sesvete - Kloštar - Pitomača riješen je tako što je privremeno imenovan dr. Šime Papa, pitomački općinski liječnik, da obavlja i taj posao.

Na velikoj privrednoj konferenciji svih hrvatskih oblasnih samouprava u Zagrebu od 28. do 30. rujna 1928. bili su gotovo svi članovi osječkog oblasnog odbora, što se odmah odrazilo na poslovanju odbora. Na sjednici odbora 17. listopada 1928. izviješteno je da je Petrović Fabo kao odjelni predstojnik za samoupravnu administraciju pregledao poslovanje općinskih poglavarstava u Ferdinandovcu, Molvama i Šemovcima te je podnio izvještaj. U zapisniku tog sastanka zapisano je žaljenje što veliki župan neće proglasiti mnoge odluke koje je donio Odbor i Skupština iako su one posve zakonite te je to okarakterizirano kao zloupotreba vlasti na štetu oblasne samouprave. Očito je veliki župan zaustavljao rad oblasne samouprave očekujući najavljene promjene u državi i ukidanje samouprava.

Oblasni odbor je na sjednici 18. listopada 1928. obavijestio članove da se na vinsku konferenciju u Zagreb delegira ing. August Makar. Za gradnju škole u Gotalovu određena je

¹⁰⁵ Iz zapisnika Oblasnog odbora 15. listopada 1928. vidi se da je tek tada Martin Žufik dogotovio čamac (motorin) i tek tada mu je isplaćeno 15.000 dinara.

pomoć od 30.000 dinara, ali tek kada se škola počne graditi. Kupovane su i dijeljenje spomenice u čast Hrvatskih narodnih mučenika i druge knjige za koje se smatralo da su korisne bilo radi unapređivanja seljačkoga gospodarstva, bilo radi njegovanja ideologije HSS-a, a 3. studenoga 1928. održana je i komemorativna sjednica oblasne skupštine. Prihvaćen je propisnik i cjenik maltarine na obične dane u tjednu za grad Koprivnicu. Priređen je prijedlog za osnutak samostalne općine u Poganovcima da bi to potom potvrdila i skupština te je istaknuta potreba da se pronade učitelj za košaračke radove.

Odbor je 25. i 26. listopada 1928. jednoglasno prihvatio dorađenu Uredbu o ustrojstvu oblasnog odbora u osječkoj oblasti te je odlučeno da se stavi na dnevni red oblasne skupštine. Odbor radi na pripremi materijala koje će predložiti na skupštini. S velikim je nezadovoljstvom prihvaćena obavijest velikog župana da oblasna samouprava nema pravo nadzorne i disciplinarne vlasti u općinama i trgovištima te da to može raditi samo posredstvom državne vlasti. Odbor je sastavio žalbu na državni savjet. Veliki župan u nizu predmeta obustavlja već izrađena rješenja samouprave te je u takvim uvjetima sve teže raditi jer veliki župan ne odobrava gotovo nijedno rješenje samouprave. No, odobrava se nabava cestovnih posipala. Cesta Dinjevac - Pitomača bila je u tako lošem stanju da je Oblasni odbor dao 10.000 dinara za njezin popravak. Inače je glavni za ceste na koprivničkom području bio Ivan Petrinović, a u Đurđevcu Ladislav Harpišek iz Grubišnog Polja. Narodnoj školi u Hampovici dano je 5000 dinara za otvaranje školske kuhinje.

Što se više bližimo kraju godine, to se vidi veći napor Maštrovića i Oblasnog odbora da nekako provedu izrađene uredbe kroz oblasnu skupštinu. Radi se brzo i mnogo pa se sjednice održavaju svakih nekoliko dana, no neki se i povlače. Fabo Petrović, odjelni predstojnik za samoupravnu administraciju, podnosi ostavku, a njegovu funkciju nije htio preuzeti nijedan njegov zamjenik pa je i te poslove preuzeo Maštrović, odnosno Josip Kovačić. Na sjednici 6. studenoga 1928. bili su obaviješteni članovi Odbora da će se problem o nadležnosti Oblasnog odbora nad općinama potražiti na Državnom savjetu. U međuvremenu je 5. studenoga održana Oblasna skupština i na njoj su izabrani novi članovi Financijskog odbora, među kojima i Viktor Pogačnik koji je na sjednici 6. prosinca ponovno izabran i za predsjednika Financijskog odbora Oblasne skupštine, ali nije više ušao u Oblasni odbor. Na sjednici Oblasnog odbora 6. studenoga 1928. donesena je odluka da se za Golu subvencionira pola troškova za nabavu dva rasplodna bika koji će biti dani privatnim korisnicima, a jedan bik za marvogojsku udrugu u Goli da se nabavi na trošak Oblasnog odbora. I za gospodarsku bratovštinu u Virju nabavljen je "čistokrvi simentalski bik" na trošak oblasti. Pavlu Mrazeku iz Virja dano je 600 dinara za putovanje na stočarsku izložbu u Graz. Sukobljavanje o nadležnosti između Oblasnog odbora i velikog župana i kotarskih načelnika se pojačava. Na sjednici 9. studenoga 1928. dodijeljeno je Čepelovcu 2000 dinara za otvaranje školske kuhinje i ponovno je dana pomoć vatrogasnim društvima Molve, Gola, Hlebine, Peterenec od 1500 dinara svakom, a Torčec i Sokolovac dobili su 2000 dinara. Stota sjednica Oblasnog odbora održana je 19. studenoga 1928. i tada je Maštrović izvijestio da je podnio ostavku na položaj predsjednika Oblasnog odbora zbog poteškoća koje uzrokuje vlast, ali da je zadržao položaj predstojnika odjela za financije. To mu je omogućilo da u nastavku rada Oblasni odbor donese niz odluka kojim su podijeljena sva raspoloživa sredstva. Osim položaja predstojnika Odjela za gospodarstvo, Stjepan Čmelik je sada preuzeo i poslove Odjela za vodogradjevine pa je doneseno nekoliko važnih odluka za Podravinu. Tako je općini Gola na sjednici 19. studenoga 1928. odobreno 36.000 dinara za utvrđenje Drave kod Kozlišća i Otočke. Na prijedlog odjelnog predstojnika za građevine Hercega odobrena je za izvođenje pregrade preko rukava Drave kod Gabajeve grede pripomoć od 22.804 dinara. Za popravak cesta poglavarstvu u Podravskim Sesvetama dodijeljeno je 15.000 dinara. Mati Ivanišu iz Novigrada

dana je mjesečna stipendija od 750 dinara za pohađanje Državne obrtne škole u Zagrebu. No, to je vrijeme kada se vodi pravi rat između samouprave i državnih organa. Već se 19. studenoga 1928. znalo da Oblasni odbor neće moći utvrđivati samoupravne oblasne prireze. Maštrović se i dalje ponaša kao da i nema tih ograničenja rada samouprave i troši ubrzanim tempom sva sredstva kojima raspolaže. Donesena je odluka da se isplati 30.000 dinara za gradnju nove škole u Ferdinandovcu, 15.000 za gradnju škole u Bregima i 20.000 dinara za gradnju škole u Plavšincu, ali tek kada počne gradnja. Na trošak Oblasnog odbora za sve pučke i srednje škole u oblasti nabavljene su pjesmarice "Hrvatske narodne pjesme" koje je izdala Seljačka pjevačka župa "Matija Gubec", ali je otkupljeno i 300 komada djela Ante Starčevića "Selski prorok", drame koju je priredio Lj. Maštrović i koju je trebalo poslati školskim knjižnicama. Hrvatskom podravskom pčelarskom društvu u Koprivnici dana je pripomoć od 1500 dinara. Društvu đaka u Križevcima dana je pripomoć od 2000 dinara za podizanje nadgrobnog spomenika ilircu Antunu Nemčiću. U znak solidarnosti s rastjerivanjem Zagrebačke oblasne skupštine cijeli je Oblasni odbor Osječke oblasne skupštine dao ostavku. Izabran je novi u kojem je dr. Stjepan Košutić preuzeo predsjedništvo i Odjel za samoupravnu administraciju i financije, a od prijašnjih je Stjepan Čmelik zadržao predstojništvo Odjela za narodno gospodarstvo. Sjednice odbora su se nastavile ubrzanim intenzitetom te uz nastojanje da se rad samouprave i dalje osamostaljuje od državnih vlasti te se odbijaju gotovo svi prijedlozi velikog župana, ali se zato ubrzano raspoređuju prikupljena sredstva te se gotovo zapaža izvjesna rastrošnost. Na sjednici Oblasnog odbora 27. studenoga 1928. određeno je 50.000 dinara pomoći za tečaj za zadružne knjigovođe i blagajnike kod Oblasne zadruge za poljoprivredni kredit u Zagrebu. Zemljišnoj zajednici u Novigradu Podravskom dano je 3000 dinara za nabavu bika. Na prijedlog Tome Vojkovića, predstojnika Odjela za narodno zdravlje u Oblasnom odboru, dodijeljeno je 1500 dinara školi u Molvama za nabavu odjeće za siromašnu djecu. Ogranak Seljačke sloge u Molvama dobio je i 50 knjiga poučnog i gospodarskog sadržaja, a Hrvatska narodna čitaonica u Novigradu Podravskom i čitaonica u Peterancu dobile su po 60 primjeraka knjiga.¹⁰⁶

Veliki je župan 25. studenoga 1928. potvrdio sve uredbе Osječke samouprave koje se odnose na zdravstvo. Zanimljivo je da je potvrdio i Uredbu o osnivanju karnosnog povjerenstva protiv načelnika i činovnika gradova II. reda, što bi omogućilo samoupravi da kontrolira rad Koprivnice. Potvrdio je i Uredbu o statističkoj službi Osječke oblasne samouprave te Uredbu o asanaciji sela Osječke oblasti, ali nije potvrdio niti proglasio Uredbu o ustrojstvu oblasnog odbora, kao ni Uredbu o iznimnim mjerama za općine i trgovišta koje nemaju uređenog magistrata, a zadržao je i sve prijenose nekretnina na oblasnu samoupravu. Na sjednici Oblasnog odbora 6. prosinca 1928. odobren je proračun upravne općine Pitomača od 576.199 dinara koja je imala prihod od samo 226.863 dinara pa se manjak trebao pokriti prirezom od 200 posto na pogodovni porez i 500 posto prirez na državni porez. Iz točke 51. zapisnika vidi se da je Marko Petrović, predstojnik Odjela za obrt i trgovinu Oblasnog odbora, imao velikih planova te je trebalo organizirati više tečajeva i dovesti učitelje iz Češke te sudjelovati na izložbi u Leipzigu u proljeće 1929. godine. Prihvaćeno je sudjelovanje oblasti za gradnju ceste Sokolovac - Ladislav - Topolovac - Lovište u dužini od 25 km, koja je trebala stajati 2,100.000 dinara, s time da su prijevoz materijala i zemljišne radove trebali obaviti besplatno zainteresirani stanovnici, a u snošenju troškova trebala je sudjelovati i Zagrebačka oblast. Nadcestariji u Koprivnici isplaćeno je 10.000 dinara za radove na posipanju cesta u 1928. godini. Podmireni su svi bolno-opskrbeni troškovi u bolnicama za zavičajnike. Pristigle su na naplatu i kamate od 40.000 dinara koje je trebalo platiti na kredit od

¹⁰⁶ Oblasni odbor otkupio je 20. prosinca 1928. i 70 knjiga *Stjepan Radić* prof. Ante Hikeca, a financirao je više puta i izradu portreta Stjepana Radića, među kojima i onu koju je izradio slikar Tomislav Krizman.

875.560 dinara, koji je podignut tijekom 1927. godine kod Oblasne štedionice u Zagrebu. Budući da se tada počela kod Oblasnog odbora osjećati nestašica novca, donose se zaključci koji su se trebali isplatiti na račun proračuna u 1929. godini. Krajem godine zbog zbivanja u Zagrebu i gotovo predrevolucionarnog stanja, kako piše međunarodni tisak, osjeća se i u radu oblasne samouprave u Osijeku velika napetost. Očekujući ukidanje samouprava, neki odbijaju platiti oblasne trošarine, primjerice mjesta Kloštar Podravski, Sokolovac i neka druga. Nastavlja se daljnje odvajanje rada i nadležnosti oblasne samouprave od državnih vlasti. Tako uredi kotarskih načelnika nisu htjeli surađivati s oblasnim kotarskim agronomima ni na terenu ni u Osijeku, što je išlo na štetu terenskog rada. Oblasni odbor na sjednici 6. prosinca stoga donosi odluku da se oblasnim agronomima isplati putni paušal od tisuću dinara uz obavezu da obave barem osam vanjskih uredovanja. Na istoj je sjednici zadužen prof. Jakov Jelašić da za 4500 dinara počne s javnim predavanjima u oblasti o suzbijanju nepismenosti. Na sjednici 11. prosinca 1928. odobreno je gradu Koprivnici podizanje zajma od 1,500.000 dinara kod Oblasne štedionice u Osijeku kako bi se isplatio zajam od 1,200.000 dinara koji je podignut kod Prvostolnog Kaptola u Zagrebu. Međutim, odbijeno je odobrenje Gradske bolnici u Koprivnici za zajam od 500.000 dinara kod Oblasne štedionice jer bolnica nije htjela dati garancije. Naime, 1. kolovoza 1928. proradila je osječka podružnica Oblasne štedionice, ali je patila od nestašice novca zbog odluke vlade da samouprave moraju poslovanje obavljati preko Privilegirane državne hipotekarne banke. Kredit kod Oblasne štedionice od 120.000 dinara dobila je Gola, 85.000 Velika Mučna te Prugovac 13.000 dinara.¹⁰⁷ Odlučeno je da se financira 30 seljaka pjevača na tečaju za seljake zborovođe u Božjakovini.

Predzadnja sjednica Oblasnog odbora Osječke oblasne samouprave održana je 15. prosinca 1928. godine. Uočljivo je zadržavanje od realizacije gotovo svih odluka Oblasnog odbora i Oblasne skupštine pa su svi ti predmeti trebali ići na Državni savjet u Beograd. Pročitano je rješenje Ministarstva građevina od 28. studenoga 1928. da je oblasti za održavanje 1401 zemaljske ceste dodijeljeno 1,561.500 dinara na račun budžeta 1928./29. i da su sredstva iscrpljena.¹⁰⁸ Na toj se sjednici raspravljalo o sukobu općinskog poglavarstva u Sokolovcu s Đurđevačkom imovnom općinom koja je odbila plaćanje oblasne takse na 1512 jutara lovišta jer ona nisu izdana u zakup te je zatražila da joj se lovišta u Jagnjedovcu i Velikoj Mučnoj predaju u vlasnost, što Oblasni odbor nije podržao. Jednoglasno je prihvaćena molba Seleksijske udruge za uzgoj engleskih polukrvnjaka u Đurđevcu da joj se da beskamatni zajam od 7500 dinara, a udruzi u Virovskim konacima 8000 dinara s rokom vraćanja do kraja 1931. godine. Jedan nerast i dvije krmače čiste berkširske pasmine dodijeljeni su Mjesnom odboru za unapređenje seljačkog gospodarstva u Virju, a zapravo Miji Griviću iz Virja. Kupljeno je tisuću knjižica ing. Tomislava Kovačevića koje su podijeljene mjesnim odborima za unapređivanje seljačkoga gospodarstva. Zbog svakogodišnje tuče koja uništava usjeve i nanosi štete narodu Čmelik se založio da se uvede obvezatno osiguranje usjeva u oblasti i da se osnuje posebni oblasni zavod za osiguranje, što je jednoglasno prihvaćeno. Budući da su oblasni agronomi posve samostalni od ureda kotarskog predstojnika i potpuno ovisni o Oblasnom odboru, zaključeno je da se samoupravnim agronomima u Koprivnici i Đurđevcu dodijele pomoćnici kako bi mogli obaviti svoje poslove. Vidi se da je predviđena regulacija Lendave te da je sastavljen popis interesenata i vodopravna rasprava na

¹⁰⁷ *Izvjешće Osječke oblasti*, n.dj., 33. Štedionica je radila s razlikom od tri posto.

¹⁰⁸ Međutim, poslove je trebalo obavljati. Tako je Oblasni odbor 15. prosinca 1928. odobrio predujam od 20.000 dinara željezničkoj stanici u Đurđevcu za nabavu vagona za cestovna posipala. Radnici u Hampovici su iskopali 300 prostornih metara rešetanog brdskog šljunka (čl. 74.) Šljunak se vadio i iz Drave pa je za 100 kubika rešetanog dravskog šljunka za cestu Šemovci - Molve dobavljaču Franji Kranjcu isplaćeno odlukom Odbora od 20. prosinca 1928. godine 1579 dinara (čl. 17) i 5954 dinara (čl. 20).

koju je došao šef Hidrotehničkog odjeljenja Oblasnog odbora ing. Radoslav Franjetić i Leo de Bode. Osim toga, upozoreno je da bi trebalo sagraditi nasip na rubini Adica - Forgoš uz rijeku Dravu, a na molbu Mjesnog odbora za unapređenje seljačkoga gospodarstva Sv. Gjuradj.

Zadnja sjednica Oblasnog odbora Osječke oblasti održana je 20. prosinca 1928. godine. Veliki župan zadržava od izvršenja Uredbu o osnivanju tehničke službe Osječke oblasti pa je i taj predmet upućen na Državni savjet. Odlučeno je da će se Seljačkoj slozi u Zagreb poslati 20.000 dinara kako bi osnovala poseban ogranak koji bi djelovao na području Osječke oblasti jer za tim postoji velika potreba. Budući da je cestare ponovno počela preuzimati državna vlast, oblasni su cestari ostali bez alata pa im je za 16.000 dinara kupljen alat. Prihvaćen je i Pravilnik za nagrađivanje najboljeg proizvođača pšenice, a radi držanja zimskoga gospodarskog tečaja u Novigradu Podravskom određeno je 7500 dinara.¹⁰⁹

Razdoblje oblasne samouprave izvanredno je važno za očuvanje hrvatske posebnosti. Zaštiti općinske samouprave pridružila se 1927. i 1928. i zaštita na krupnijem planu. Iako to nije provedeno pod županijskim, nego oblasnim imenom, ipak je ovo opuštanje od centralizacije omogućilo utemeljeno utvrđivanje mogućih najvažnijih ciljeva u kojem je gospodarstvo imalo važnu ulogu. Završit ću cijeli ovaj prikaz riječima Stjepana Radića koje je izrekao na Oblasnoj skupštini u Zagrebu 1. srpnja 1927. godine: "Pravo je čudo da su obćine ostale žive i pravo je čudo da taj naš narod, uza svu tu nevolju, uobće može da živi."¹¹⁰ Zahvaljujući Stjepanu Radiću pokazalo se da se sve ne mora čekati odozgo, nego da se treba i mora samoorganizirati i odozdo te da u narodu leže skrivene velike snage. Zahvaljujući radu oblasnih odbora u Zagrebu i u Osijeku, sagrađeni su ili popravljani mnogi putovi od velike važnosti, popravljene mnoge škole i otvoreni mnogi tečajevi, a ideje i planovi počeli su u selima i oblastima. Oblasni odbori su poticali, ali i pomagali te su ostvarene mnoge izložbe i akcije, obnovljene mnoge čitaonice te je vraćena nada da može biti bolje i da se sredstva za najvažnije planove mogu i moraju naći. Seljaštvo je prihvatilo Radićeve prijedloge i savjete i na skupštini 7. studenoga 1928. godine. Gjuro Sisek iz ludbreškoga kotara vezao je uspjeh seljačkog pokreta uz rad oblasnih samouprava koje su donijele preporod narodu, ali je naglasio i da mnogo toga treba mnogo raditi.¹¹¹

ZAKLJUČAK

Država je zapravo uvela samouprave kako bi na njih prevalila sve teškoće koje su se nakupile od 1913. do 1928. godine. Na taj se način htjela financijski odteretiti te skinuti sa sebe žalbe i predbacivanja da državna uprava ne valja. Međutim, pozivajući se na iskustva i propise koje je stekla stara županijska samouprava, Stjepan Radić okupio je oko sebe sposobne suradnike i s njima počeo raditi na poboljšanju života naroda rješavajući one probleme koji su po uredbi od 1922. spadali u oblasne samouprave. Stjepan Radić pokazao je da narod zna i umije naći izlaz iz ovih teškoća kombinacijom vlastite pomoći, vlastita zalaganja, narodne pameti. U kontekstu tih nastojanja i Podravina je profitirala, iako je bila podijeljena u dvije oblasti i u obje se nalazila na periferiji. Ovaj rad pokazuje što je sve učinjeno te što je sve isfinancirano u križevačkom, ludbreškom, koprivničkom i đurđevačkom kotaru. Međusobnim dogovaranjem i suradnjom Stjepana Radića i prof. Ljubomira Maštrovića ostvareni su izvanredni rezultati. No, državna je administracija reagirala iznenađujuće oštro, kočeci i zaustavljajući njezin rad kada je shvatila da

¹⁰⁹ Iz t. 39 Oblasnog zapisnika vidi se da je svaki oblasni agronom trebao za održavanje tečaja dobiti filmski projektor.

¹¹⁰ *Radićev sabor*, 133.

¹¹¹ Isto, str. 336.

joj izmiče vlast i novac iz ruku. Iako je diktatura, a još više velika svjetska kriza mnogo toga poništila, ipak je nešto od toga preživjelo. Rad Stjepana Radića, Ljubomira Maštrovića i njihovih suradnika u oblasnim odborima ostao je u narodu zabilježen kao primjer velikog požrtvovanja i pokušaja stručnjaka da pomognu narodu u tom vremenu brzih promjena.

SUMMARY

Croatian Peasants Party has its roots in postulates and teachings of Radić brothers. However, I believe that the peasants' movement would not have survived the 1929-1931 dictatorship, if it were not for Stjepan Radić and his activities in the regional committee of Zagreb regional assembly 1927-1928, and Ljubomir Maštrović in the regional committee of Osijek regional assembly. Through their rich, intelligent and substantial work, these two politicians showed that even the unfavorable political conditions can be overcome by unanimity and efforts to do public good - meaning no politics and work for own political party gains, but working out the real concrete issues and problems in economy, healthcare, education etc. Stjepan Radić began, and Maštrović continued, to link activities of Zagreb and Osijek regional assemblies, both of them having in mind the entire territory populated with Croats. Of course, this paper deals with Podravina only, which was, as a rebellion region, administratively cut and adhered to two other existing, Zagreb and Osijek regions, where it had a minor, unimportant role. Yet, self-government in regional committees in both assemblies shows that Podravina (Križevci, Ludbreg, Koprivnica and Đurđevac districts) was important and accounted for.

Spomeničnička slika za 50. rođendani starijeg u Zagrebu donosimo sliku samoga starijega, koga je uzradio hrvatski kipar Ivan Meštrović, a u kojemu je u predgovoru izgovarano: "svećenik i svetac" (Bilježnik, kao nekadašnji ministar unutrašnjih djela).

Prilog
 Oblasnoj odbora oblasti Osječke oblasti, podnesen predsjedniku skupštine dne 25. februara 1927.
 Predlažem, da se u vezi s oblasnom upravom, koje je u potpunosti preobradom dne 25. februara 1927. godine, a pojava primatlagosti i nesigurne oblasnih poslovanja, preporučiti, da se u vezi s oblasnom upravom, preporučiti, da se kod Podružnice eskomptne banke u Osijeku otvori račun za oblasnu samoupravu u Osijeku i odmah digne predjednik skupštine g. Tomislava Pavetića i oblasnog odbora g. Vitoza Bogaćića, da se preporučiti i podignu za prve potrebe oblasne uprave jedne stotine i petdeset kruna (150.000) a na račun oblasnog budžeta god. 1927.
 H. Čajčić, dne 25. veljače 1927.
 Vitoz Bogaćić
 J. Čajčić
 J. Čajčić
 J. Čajčić
 J. Čajčić

Naredba kralja Aleksandra da se izbori za oblasne skupštine izvrše u cijeloj zemlji 23. siječnja 1927. i da 23. veljače počnu s radom (Vjesnik osječke oblasti, 1926., br. 24., str. 207)

Prijedlog članova Oblasnog odbora Osječke oblasti od 25. veljače 1927. da se kod osječke podružnice Eskomptne banke otvori račun za oblasnu samoupravu (HDA, Osječka oblast, kut. 1.)

IZLOŽBENI ODBOR U GJURGJEVCU.

Broj: 26
1928.

Gjurgjevao, dne 30. kolovoza 1.928.

Predsjedništvu
Oblasne Skupštine
u/
OSIJEKU.

Potpisanom odboru čast je pozvati to p.k. predsjedništvo na sresku seljačku stočarsko-gospodarsku izložbu u Gjurgjevau, koja će se otvoriti 6 rujna o.g. poslije podne a završiti 9 rujna o.g. Izložba stoke spojena sa sajmom održat će se 7 i 8 rujna. Izložbenom odboru bit će osobito milo, bude li mogao na toj izložbi vidjeti i pozdraviti i predsjednika oblasne skupštine.

Za izložbeni odbor :

Predsjednik: *Fran Lovrić* Tajnik : *Frau Rolaz*

**ODBOR
ZA GOSPODARSKU IZLOŽBU
sreza ĐURĐEVAC**

PREDSJEDNIŠTVO OBL. SKUPŠTINE - OSIJEK
Dobiveno dne 5. 12. 1928.

M. S. B. *P. Radić*

a/a

Kotarski odbor za gospodarsku izložbu u Đurđevcu obavještava Predsjedništvo Oblasne skupštine da će se stočarsko-gospodarska izložba u Đurđevcu održati od 6. do 9. rujna 1928. (HDA, Osječka oblast, kut. 1.)

Veliki župan osječke oblasti.

Broj: 129./1929.-Pov. Osijek, dne 6. januara 1929.

Predmet: Oblasna skupština i oblasni odbor
zabrana sazivanja i sastanka.-

**OBLASNOM ODBORU
na ruke predsjednika**

u/
OSIJEKU.

Glasm naredjenja Predsjedništva Ministarskog Saveta i Ministarstva Unutrašnjih Dela u Beogradu od 6./I. 1929. K. broj 81/1929. nesmiju ni oblasne skupštine ni odbori oblasnih skupština da drže na kakove sastanke obzirom na novi zakon, koji je donešen u današnjim "Službenim Novinama", što se pripoduje znanja i ravnjanja radi.-

Po naredbi velikog župana
Pravni referent:
Dejanović

**Predsjedništvo oblasnog odbora
u OSIJEKU**
Primjeno dne 6. 1. 1929.
Broj 3 | Prs. Kcm.

Dejanović u ime velikog župana osječke oblasti obavještava osječki Oblasni odbor 6. siječnja 1929. o zabrani održavanja bilo kakvih sastanaka (HDA, Osječka oblast, kut. 1.)